BIBLIOFILIA

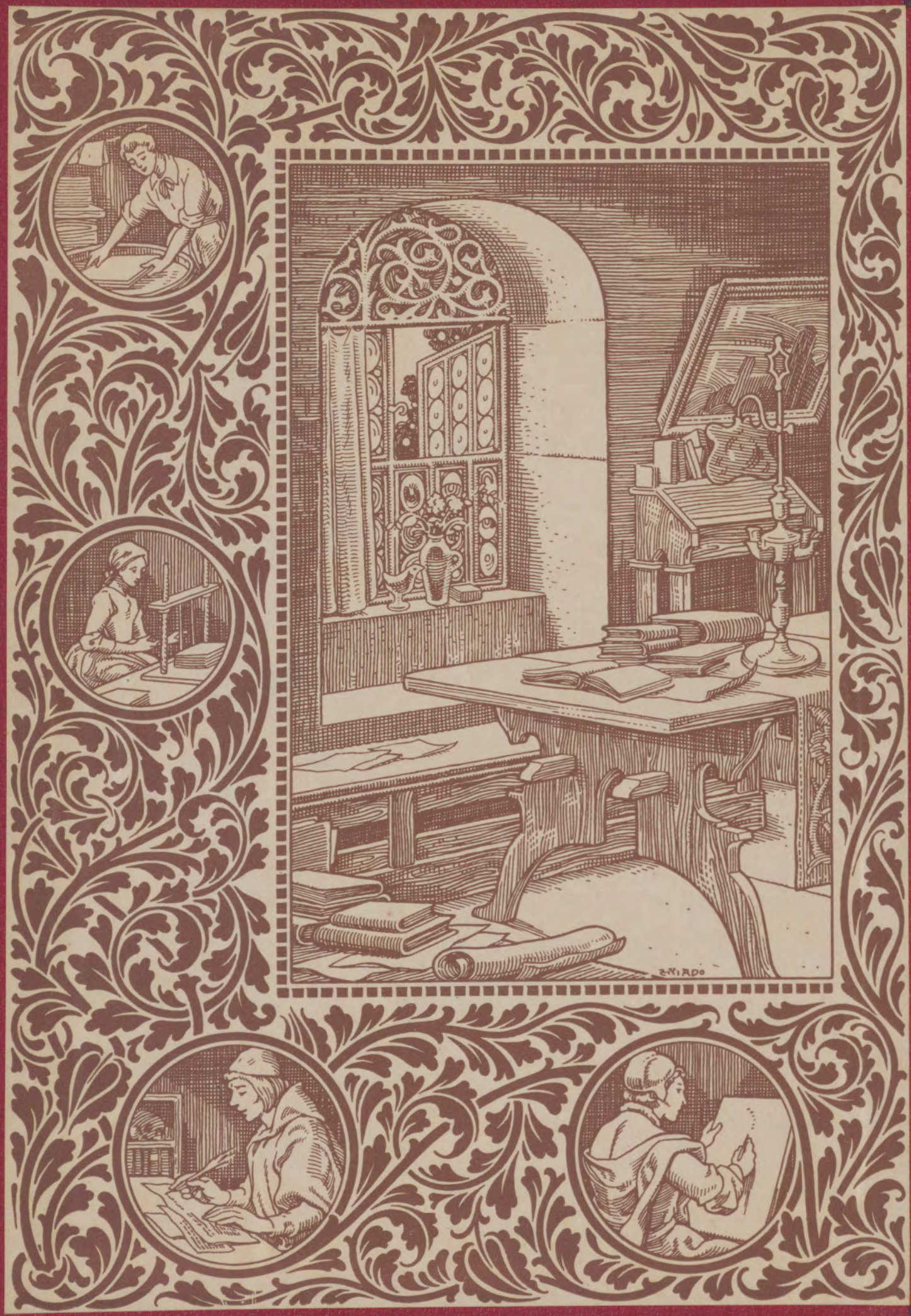
ZIRADO

DONATIVO DE
D. SANTIAGO SALVAT

CÁMARA OFICIAL DEL LIBRO
BARCELONA

BIBLIOFILÍA

CÁMARA OFICIAL DEL LIBRO
BARCELONA

Miniatura-frontispici de les «CONSTITUCIONS DE CATALUNYA» *(Arxiu de la Corona d'Aragó)*

Mida original: 276 × 195 mm.

295 0202-79360

BIBLIOFILIA

RECULL D'ESTUDIS, OBSERVACIONS, COMENTARIS Y NOTICIES SOBRE LLIBRES EN GENERAL Y SOBRE QÜESTIONS DE LLENGUA Y LITERATURA CATALANES EN PARTICULAR

PUBLICAT PER

R. MIQUEL Y PLANAS

VOLUM PRIMER

CÁMARA OFICIAL DEL LIBRO - BARCELONA -

BARCELONA

1911 - 1914

BIBLIOTECA DE CATALUNYA

A LA

REIAL ACADEMIA DE BONES LLETRES

DE BARCELONA

L reunir en aquest primer volum de BIBLIOFILÍA les fulles publicades durant els anys 1911 a 1914, ens atrevim a posar la nostra tasca sots el patronat espiritual de la més antiga corporació literaria de Catalunya. Ab la nostra actitut perseguim dues finalitats: relligar ab la gloriosa tradició representada per la «Reial Academia de Bones Lletres de Barcelona» els fruits modestíssims del nostre treball, y declarar l'agraïment que sentim envers els qui, essent els nostres mestres, ens han permès suara compartir ab ells el clos acadèmic y obtenir així de més aprop que no abans el benifet de llurs ensenyaments.

Tenim conciencia del poc valor de la nostra obra: emperò el mòbil enlairat que'ns l'ha inspirada apareixerà, de segur, manifest als qui vulguin judicar-la benignament: hem tractat d'honorar a Catalunya fent objecte dels nostres estudis la llengua y la literatura patries; y aquest llibre no és més que'l manual ont hem anat aplegant els nostres exercicis, a fi de tenir-los més a mà y poder-los repassar continuament.

La nostra afecció pels llibres ha estat, de més a més, la raó del nostre *dilettantisme,* en l'exercici del qual hem cercat un esplai per al nostre esperit y un pretext per a interessar als altres en les nostres mateixes aficions.

Vulgui acceptar, així y tot, aquesta «Reial Academia de Bones Lletres» la endreça que del present volum li fem, y permeti que'l seu nom prestigiós cobriceli des d'ara el dintell de la nostra retreta cel·la d'estudiant.

EL REDACTOR DE BIBLIOFILÍA

BIBLIOFILIA

Recull d'estudis, observacions, comentaris y noticies
sobre llibres en general
y sobre qüestions de llengua y literatura catalanes en particular

PUBLICAT PER R. MIQUEL Y PLANAS

L'únich Redactor d'aquesta fulla declara espontaniament no estar revestit de la més petita autoritat en materies filològiques y literaries: en ortografía procurarà esser moderat, acceptant lo que tingui per més rahonable entre lo usualment admès. En quant a opinions, exposarà les seves propries, sincerament, tractant d'esser just, respectuós y ben educat enfront de les persones o fets comentables. La publicació de fulles successives entra bé en els propòsits del referit Redactor, mes ab això no entén prometre res al públich ni's considera obligat sinó pel propri desitg. Els llibres obgecte de comentari ho seràn per voluntari impuls del Redactor, sense que ningú tingui d'agrahir-li res per cap concepte; igualment fóra inútil que algú tractés d'ofendre-s per les seves opinions llealment exposades. També vol declarar el Redactor d'aquestes fulles qu'en elles tractarà especialment de les seves propries publicacions, lo qual té per molt posat en rahó.

110 × 200 XXXVI + 376 pp.

Cançoner Satírich Valencià dels segles XV y XVI

Ab veritable goig, comencèm per posar en coneixement de totes aquelles persones que la noticia pugui interessar, la pròxima aparició d'aquest CANÇONER en la nostra « Biblioteca Catalana ». Formarà un volúm d'unes 400 pàgines, en paper de fil, estampades per en Fidel Giró, el conegut impressor de la nostra ciutat. Heus aquí el sumari del llibre: *Introducció; Lo procés de les olives; Lo somni de Joan Joan; Disputa de viudes y donzelles; La brama dels llauradors; Obra feta pera'ls vells; Coloqui de dames; Apèndix (Consells a un casat; Consells a una casada; La Crich crach; Cançó de les dònes; Cançó molt gentil); Notes; Glosari.*

Per l'interès general que'ns permetèm atribuir a les qüestions que hi són tractades, creyèm útil reproduir per enter la *Introducció* del nou llibre.

Introducció al Cançoner Satírich Valencià

§ 1. *Consideracions generals*

En el «Catálogo de la Biblioteca de Salvá» se troba descrita sots el títol de CANCIONERO VALENCIANO una avuy raríssima edició del «Llibre de les dònes», que n'Onofre Almudever feya estampar a Valencia en 1561. Aytal denominació d'en Salvà, aplicada al susdit volúm, ve justificada per trobar-se afegides al text d'en Jaume Roig varies altres

peces poètiques, de diversos autors valencians dels segles XV y XVI (1); precisament les meteixes qui formen la part més important del nou volúm ab que avuy enriquím la nostra «Biblioteca Catalana».

Trobant del tot encertada la denominació d'en Salvà, no hem dubtat en aplicar-la nosaltres al present volúm (ab tot y que l'obra capdal d'en Roig hagi degut esser-ne esclosa) (2), afegint-hi, emperò, la qualificació de SATÍRICH pera deixar marcat tot-d'una'l caràcter de les composicions qui integren la nostra compilació. Sía, donchs, rebut ab beneplàcit de tots, en obsequi al bibliògraf valentí, el títol de CANÇONER SATÍRICH VALENCIÀ donat al present llibre, del qual formen part les obres de que'ns proposèm donar noticia en aquest estudi.

Mes abans convé que declarèm el concepte just sots el qual hem admès el qualificatiu de valencià aplicat al present llibre per rahó dels textes qui'l formen. De cap de les maneres deurà considerar-se això com un reconeixement de la existencia de una llengua y una literatura valencianes, que no sien elles les meteixes llengua y literatura catalanes, tan úniques, malgrat totes les diferencies dialectals, com úniques puguin apareixer la castellana, la francesa, la italiana o la portuguesa, per no parlar més que de les neollatines. Entenèm, únicament, per valencià, lo qui es obra dels fills de la ciutat y regne de Valencia, ab limitació relativa idèntica a la ab que usaríem en casos consemblants de la distinció de barceloní, mallorquí, etc.

Ve de lluny aquest per altra part lloabilissim afany dels nostres germans del Turia de voler apareixer constituint per ells sols una familia llengüística y, per consegüent, posseint una literatura autòctona. Fins hi ha hagut en cert modo una insistencia no dissimulada en evitar que res de Valencia pogués esser confós ab lo català: qual-se-vol diría que la hermosa ciutat llevantina conquistada pel gran rey èn Jaume als serraíns y poblada per aquell de catalans dels qui constituíen la seva host victoriosa, té rebuts de la Metròpoli greuges imperdonables, per rahó dels quals cerca l'apartament y una independencia literaria que solament pot perjudicar-nos a tots, a ells com a nosaltres.

Y no pensi ningú que aquest significat afany de particularisació valencianista sía cosa dels actuals moments, no: ve de molt lluny. Entre'ls autors valencians del quinzèn segle ja's troba iniciada aquesta tendencia a qualificar de valenciana prosa la escrita en la llengua vulgar del país. Y'l fenomen ha de tenir al nostre entendre la meteixa explicació que aquell altre fenomen degut al qual fou dita llengua castellana la que, sense variar de nom, es avuy la llengua oficial de tota Espanya, llevat de Portugal, a qui la seva independencia política ha permès nacionalisar un altre idioma dins de la península. (Idèntiques circumstancies històriques fallirèn de ben poch, en temps de Felip IV, pera que una tercera llengua nacional s'estengués de dalt a baix per tota la faixa oriental de les terres hispàniques.)

Ni'ls andalusos, ni'ls aragonesos, ni'ls extremenys (ninguns dels quals se tenen per castellans), han pensat may en sostenir que la llengua per ells parlada no sía'l castellà; y això que'l parlar d'un gadità, per exemple, es a tota hora distingible del d'un fill de Burgos. Donchs, ¿per què'ls valencians han de tenir tants escrúpols en reconeixer que parlen català?

Això, qu'es lo rahonable y lo que, per lo tant, han degut reconeixer els homes de ciencia en totes les èpoques, no ha estat, ab tot, acceptat pel valencianisme científich: s'ha estimat més dir del valencià *llemosí* y *llengua llemosina;* fent-lo en tal cas tributari d'una regió francesa qui no té avuy per avuy altre llenguatge oficialment reconegut que'l comú a tota la França (1).

Voldríem documentar aquí les apreciacions que acabèm de deixar apuntades, mes això'ns duría massa lluny. Dirèm no més que, malgrat la insistencia dels valencianistes d'avuy, entre'ls quals hi ha qui ab més talent que fortuna ha sostingut els seus punts de vista sobre la diferenciació llengüística del valencià (2), romanen incontrovertibles y incontrovertides les declaracions de autoritats tan fòra de discussió, com són, entre altres, Rodríguez, Ximeno, Cerdà y Rico, valencians tots ells; l'eminent Milà y Fontanals y en Rubió y Lluch, catalans abdós; y en Menéndez y Pelayo, la elevació y independencia de criteri del qual no poden als ulls de ningú apareixer sospitoses de parcialitat (3). Lo que hi ha, segurament, en tot això, no es en realitat més

(1) El contengut de dit volúm es com segueix: a) *Lo llibre de les dònes* de Jaume Roig; b) *Lo Procés o disputa de viudes y donzelles;* c) *Lo procès de les olives;* d) *Lo Somni de Joan Joan;* e) *La Brama dels Llauradors.* Pera b) y e) solament, era aquesta la primera edició; c) y d) eren impresos per tercera vegada; y pera a) anava la segona (considerant posterior la barcelonina de 1561).

(2) La extensió del *Llibre de les dònes* (per altre nom *Spill)* reclamaría un volúm apart de la «Biblioteca Catalana»; de moment ens plau poder recomanar la edició que'n donà'l Dr. Chabàs (Barcelona, 1905).

(1) Vegi-s, en les obres d'en Milà y Fontanals (III, 143), la decisiva *Advertencia o explicació de per què dins del nom de poetes catalans també s'inclouen los valencians y mallorquins y de per què's diu catalans y no llemosins.*

(2) Nebot y Pérez: *Apuntes para una Gramática Valenciana popular* (Valencia, 1894) y *Tratado de Ortografía Valenciana Clásica* (Valencia, 1910).

(3) De Rodríguez, segons Cerdà y Rico: «... pues como advirtió » muy bien el Maestro Rodríguez en su *Bibl. Valent.*, págs. 26 y 27, » bajo el nombre de *Catalanes* se entendían éstos y los Valencianos, » por ser todos de una misma lengua desde los principios de la con- » quista, y por más de 200 años; y aun hoy no se distinguen ambas len- » guas, sino en el dialecto y ciertos idiotismos ...» Cerdà y Rico, en ses notes a *La Diana* de Gil Polo (Madrid, 1778), pàg. 490.

Ximeno, parlant de fra Antoni Canals, posa la següent adició: «El » Maestro Echard, como vimos, le llama Catalán; pero tiene la disculpa » de que, antiguamente, llamaron assí á los Valencianos, por aver sido » poblado este Reyno por la mayor parte, de Catalanes y Provenzales; » aver tomado de ellos la lengua; y estar tan confinantes, como es noto- » rio, las dos provincias de Cataluña y Valencia. Y por esso dixo Geró- » nimo Pau, que no era temeridad, que algunos escritores huvieran lla- » mado Catalanes á los Valencianos y Mallorquines; pues tienen de ellos » el origen y la lengua.» *Escritores del Reyno de Valencia*, I, 365.

En la resposta al Discurs de D. Isidre Bonsoms y Sicart pera la entrada d'aquest en la Real Academia de Bones Lletres (Barcelona, 1907), diu el Sr. Rubió y Lluch, tractant del famós llibre del *Tirant lo Blanch:* «... en la parte fundamental de la narración, en el carácter » general del cuadro en que los personajes se mueven con más des- » embarazo, es indígena, es catalán por sus cuatro costados, y decimos » catalán, con todo y su procedencia valenciana, porque tratándose de » lengua y de literatura de la Edad Media, no hay más lengua y más » literatura, en los países de la Confederación no aragoneses, que la » catalana» (pàg. 164).

En Menéndez y Pelayo, tractant també del *Tirant lo Blanch*, ha dit: «Para mí está fuera de duda que Juan Martorell, valenciano de » nacimiento, pero residente en la corte de Portugal por los años » de 1460, escribió primero en portugués y luego en su nativa lengua » (que tratándose de aquel tiempo debe llamarse sin ambajes catalana) » el libro de Tirante el Blanco ...» *Orígenes de la Novela*, I, CCLIII.

que una prova de l'amor extraordinaria que'ls fills de Valencia han sentit sempre per la llur terra nadiva, y es això, sens dubte, una poderosa força de cohesió pera'ls valencians entre ells, en lo qual no hem sabut pas igualar-los els demés catalans. Les nostres desavinences internes han fet y segueixen fent més mal a Catalunya que cent invasions forasteres de que poguessim esser víctimes.

Esplèndida demostració d'aquest alt esperit valencianista es que, mentres careixèm, els catalans de l'antich Principat, d'una bona bibliografía dels nostres escriptors antichs, qui'ns pogués acompanyar en l'estudi de la nostra literatura fins a les portes de l'actual renaixença, posseeixen aquells no una, sinó varies obres qui no són més que una sublimació del pensament valencià. Començant per Rodríguez ab sa «Biblioteca Valentina» (1747), seguint després ab Ximeno «Escritores del Reyno de Valencia» (1749), y ab Fuster «Biblioteca Valenciana» (1830), arribèm a l'obra monumental del Sr. Serrano y Morales (1), la qual, encara que no sía propriament una bibliografía, esclareix de tal manera els primers temps de la imprempta valenciana, qu'es ella l'auxiliar més preuat pera seguir l'espandiment de la literatura catalana a Valencia. Y encara, paralelament a la producció d'aquestes grans obres de bibliografía regional compten els valencians ab els estudis y monografíes de Cerdà y Rico, de Ferrer y Bigné, de Puig Torralva, de Martí y Grajales, als quals se pot recorrer tot-hora ab seguretat de treure-n alguna utilitat (2). Fins el modern renaixement ha tingut ja son tractadista en el literat y poeta Constantí Llombart, l'obra del qual (3), contenint gran copia de noticies, no passa, emperò, de la categoría d'assaig defectuosissim.

Y encara hi haurà qui sostingui esser un mal la exaltació del sentiment regionalista!

Vist el cas desde Catalunya estant, no hi ha pas dubte de que, com més els valencians extremen les pretensions a l'autonomía de la llur varietat idiomàtica enfront del català, major necessitat hi ha per part nostra de reivindicar la unitat llengüística de les gents qui poblen la faixa llevantina de la península ab les illes balears. Sobre tot respecte de Valencia, el nostre interès creix al considerar la preponderancia que assolí la escola poètica valenciana en el segle XV. Privar a Catalunya y a sa literatura de l'aport que representa la producció de les lletres valencianes d'aquella època y fins ben entrada la setzena centuria, fóra deixar la nostra historia literaria trencada al bell-mitg de sa creixença y ufanor; més encara: fóra arrencar de la Literatura Catalana la Poesía quasi per enter, car en cap altre moment, abans de la renaixença, ha arribat a adquirir l'esclat ab que se'ns apareix mercès als Ausies March, als Roiç de Corella, als Jaume Roig, als Gaçull, als Fenollar, y altres cent més.

Mantenir aquest principi d'unitat literaria es, donchs, d'un gran interès pera'ls catalans, y en res no minva la gloria que's dèu a Valencia per haver afegit nous esplendors a la esplendorosa Literatura comú. Se tracta, en realitat, d'un patrimoni al qual tots tenim dret per igual, havent fet uns y altres pera acreixer-lo tot lo qu'hem pogut, y sempre a mesura de la força de cada hu, d'acort ab el propri temperament y a compàs de les circumstancies. Es el cas d'una companyía de jugadors de cartes: els uns treuen figures quan els altres se veuen reduits a jugar cartes baixes, y, continuant la partida, poden els papers cambiar-se del tot ab els etzars de la mudable fortuna. Y així com en el jòch, perdi qui perdi, el banquer hi surt sempre guanyador, en el cas nostre som tots plegats els que hi guanyèm, perque tots tenim igual interès en la banca. Ara es Catalunya, qui, en nom dels uns y dels altres, insinúa: «Segueixi'l jòch, cavallers!»; y als de Valencia toca respondre: «*Seguixca!*», mentres de Mallorca'ns envíen a dir: «*Y dò, seguesca!*»

Y ja que se'ns ha ofert ocasió suara de retreure aquí'l sagrat nom de la Poesía, s'imposa prevenir al lector de qu'en el present llibre aytal concepte sols pot apareixer-li ab un valor molt relatiu. La sàtira es, acàs, el genre literari en el qual les Muses més poden prescindir d'adoptar les grans actituts, y fins els es permès en aytals casos presentar-se públicament ab les llurs túniques retroçades y ab els cabells a mitg lligar. Més clar: es aquest CANÇONER SATÍRICH VALENCIÁ, de l'un cap a l'altre, lo que'ls francesos ne dirien *un pur badinage*, y fóra temerari voler judicar definitivament els poetes en ell representats per les soles composicions que's troben aquí recullides. L'enginy de que, ab extraordinaria prodigalitat y l'un darrera l'altre, fan gala els nostres autors, no representa, si bé's considera, més que una atenció deguda a Madona Follía, respectable senyora pera qui s'acostava ja'l gran *dijous gras* de Rabelais, a l'ensemps que l'Erasme's complavía en instaurar-li una càtedra, avençant feyna als reformadors, pera'ls qui tota austeritat devenía desde'l moment cosa obligada.

Aquesta es, donchs, la veritable y justa transcendencia de les obres del present CANÇONER: una disbauxa del nostre esperit mitg-eval desensopit per les aures del Renaixement italià qui arribaven a les nostres costes. Cal situar-se mentalment en mitg de l'esplèndit paisatge que'l Turia rega, en aquell moment, quan deslliurades de maures infidels les terres hispàniques y obert el camí d'occident a l'activitat aventurera dels nostres capitans, podien els humanistes esplayar-se confiadament, perfilant a pleret amables siluetes en la pau de llurs esperits, y arrodonint pecaminoses metàfores en els ritmes d'una llengua arribada ja a sa major edat. Tota la immoralitat d'aquest llibre s'explica així per ella meteixa; y, atenent la limitada difusió en aquell temps de la paraula escrita (fins comptant ab l'art novíssima de la estampa), el perill d'escàndol restava considerablement allunyat.

§ 2. *El «Procés de les Olives»*

Era pels anys de 1495 y 96 (1) que solien aplegar-se cinch o sis bells-esperits de Valencia en la casa d'un d'ells,

(1) *Reseña histórica en forma de diccionario de las Imprentas que han existido en Valencia* (Valencia, 1898-99).

(2) Cerdà y Rico, *Notas al Canto del Turia*, en *La Diana* de Gil Polo (Madrid, 1778); Ferrer y Bigné, *Estudi Històrich Crítich sobre'ls Poetes Valencians dels segles XIII, XIV y XV* (Valencia, 1873); Puig Torralba y Martí Grajales, *Estudio Histórico-Crítico de los Poetas Valencianos de los siglos XVI, XVII y XVIII* (Valencia, 1883); Martí y Grajales, *Introducción* a *Les Trobes en lahors de la Verge María* (Valencia, 1894).

(3) *Els fills de la Morta-Viva* (Valencia, 1879).

(1) Data que's deduex dels darrers versos del *Somni* (II, 3084): essent la sentencia del mes de desembre de 1496, pot suposar-se que'l PROCÉS DE LES OLIVES y'l *Somni de Joan Joan* se desenrotllaren aquell any meteix o l'anterior. Advertím aquí que totes les referencies als textes del CANÇONER SATIRICH VALENCIÁ que'ns calgui donar en el transcurs d'aquesta introducció ho seràn per la numeració de les obres en el foli corrent y per la dels versos en els marges.

eclesiàstich, Mossèn Bernat de Fenollar, home molt sabut y de sobtil enginy (II, 354-366).

Exercía'l tal sacerdot un dels càrrechs de Domer en la Seu d'aquella ciutat. No baixaría la edat seva de la seixantena, y'ls seus prestigis literaris dataven ja d'alguns anys: tingui-s present que'n feya més de vint que'l Virrey de Valencia, En Lluis Despuig, Mestre de Muntesa, havía demanat a la ploma de Mossèn Fenollar la redacció del cartell pera una mena de Jochs Florals en honor de la Mare de Déu; certamen al qual concorregueren una quarantena de poetes, ab composicions en llengua catalana la majoría d'ells. Tot lo qual apareix de la publicació que més tart se feu de les composicions presentades y de la sentencia recayguda, obra del meteix Fenollar, en un volúm tingut per la més antiga impressió tipogràfica feta en terres ibèriques (1).

Tots els assistents a la casa del venerable Domer eren, com ell, experts conreadors de les belles-lletres, y es de creure qu'en aquelles íntimes reunions (tal en sessions de reduida academia) quiscú's plauría d'oferir als demés les primicies dels fruyts del propri enginy. Una de les formes d'estimular-ne la producció era, en aquella època, el debat poètich, del qual tantes mostres ens ne romanen en la nostra antiga literatura. Es ab aquell intent que degué ocorrer-se-li al bon Mossèn Fenollar proposar a l'honrat y discret en Joan Moreno, notari, després de considerar-se a cobert, com el seu hoste, de tot mal sospitar, per rahó de la edat llur, y cercant, en el sol parlar, descans a enuig y tristura, una demanda concebuda, poch més o menys, en aquests termes: «*¿Còm vos ho feu, menjant olives, pera traure-n els pinyols, y, menjant caragols, pera fer-los eixir de la closca, no podent-ho jo fer ab les soles genives, per manca de dents?*» (I, 1-8). Proposició perfectament anodina en apariencia, emperò susceptible d'adquirir gran desenrotllo, postillada ab seny equívoch per una y altra part en successives respostes y rèpliques; car el demandat, lluny de confessar-se com el seu contrincant en situació de renuncia, aferma, malgrat els seus anys (2), que «*fort en ell sent rebrotar natura*», complavent-se de poder fer molt bé lo que l'altre declara no poder atenyer (I, 9-16).

La disputa, girant quasi exclussivament entorn d'una qüestió personal, això es, afermant en Moreno les seves aptituts y empenyat en Fenollar en negar-les-hi, com en general a tots els homes quan atenyen el punt y terme del seixantenar (I, 67), s'extén a travers d'una vintena d'estrofes alternatives de quiscún dels dos autors, construides sobre les meteixes rimes de la proposició, y essent encara els consonants de cada segona quarteta'ls meteixos mots de la segona quarteta d'aquella: *olives, pinyol, caragol, genives.*

(1) *Les Trobes en lahors de la Verge María*, publicades a Valencia en 1474 y reimpreses en 1891.

(2) Prenent peu dels versos 491 y 1053 del PROCÉS, en Martí y Grajales (obr. cit., pàg. 44) ha volgut atribuir a n'en Joan Moreno setanta anys, en la època d'esser compost aquell; mes en els versos 230-232 repta en Gaçull a Mossèn Fenollar perque ha tractat d'oncle a n'en Moreno, qui, «*en la talla, en dies y en obres*» li pot esser fill. Lo del *setantenar* no pot, donchs, aplicar-se a n'en Moreno estrictament, no tenint en Fenollar sinó seixanta anys, segons estableix el meteix Martí y Grajales. La veritat es que ni de l'un ni de l'altre dels dos autors se té cap noticia certa sobre l'any de naixença; y'ls datos que'ns puguin proporcionar les llurs obres satíriques, seràn sempre susceptibles d'esser presos per *rall*, com ho són sense cap mena de dubte les alusions a suposats fets íntims de tots els qui intervenen en aquest relliscós debat: ningú d'ells hauría tolerades semblants indiscrecions, si no hagués aparegut notori que tot plegat no passava de simple parlar.

Després d'una *tornada* per cada part en que l'un y l'altre's disposen a cloure'l procés, termena aquest primer epissodi de la pugna ab una endreça alegòrica de Mossèn Fenollar a la senyora Olives, en la qual sembla venir a dir que may havía tingut res que veure ab semblant dama. Emperò l'alegoría, pels seus termes, es encara susceptible de que algú vulgui empenyar-se en veure-hi una clau pera la explicació de tot el debat. ¿Es que hi havía a Valencia, en realitat, alguna senyora Olives, a qui pogués aludir-se ab el poema? Nosaltres creyèm que no es necessaria la seva existencia pera justificar el debat, y, en tot cas, fóra molt difícil establir-ne l'afirmació y molt més concretar-la ab relació a una persona determinada.

Ja en aquest punt de l'escabrós procés, entra'l poema en la seva segona fase de *Disputa entre'ls joves y'ls vells*. Mossèn Jaume Gaçull, cavaller, intervé a favor d'en Moreno, endreçant al Fenollar una llarga composició en la qual defensa que'l seu patrocinat, sentint-se ab apetit, mengi olives tant com vulgui; fent d'aquestes, pera acabar, un elogi xardorós (I, 400-440).

A continuació pren cartes en l'assumpte un autor desconegut, qui s'encobreix ab el seudonim de *Síndich del comú dels pescadors*. Aquest tracta d'obligar al Gaçull a reconeixer per bons els edictes en que Mossèn Fenollar condemnava en Moreno; y acaba per acusar al meteix Gaçull d'haver defensada la intemperancia senil del notari tan sols en interès propri (I, 506-519).

Respòn Mossèn Gaçull al Síndich defensant-se d'aytals imputacions; ve a reconeixer, això sí, la manca d'aptituts d'en Moreno, emperò justifica la seva intervenció en favor d'aquest perque li es compare y pel propòsit d'avenir als contendents (I, 564 y 584).

Replica'l Síndich, a continuació, insistint en les seves apreciacions y reptant al Gaçull per la seva manera ambigua de defensar a un amich.

Satisfà, tot seguit, Mossèn Gaçull a la rèplica del Síndich, en els termes de la seva primera defensa y, entre altres coses, rebutja la intervenció del qui s'amaga sots un nom suposat y d'aquesta manera ha pretès tirar y fugir.

Després ve en Moreno, qui escriu a Mossèn Gaçull agraint-li la intervenció en son favor. En aquesta composició es hont el notari desenrotlla la seva tessis d'esser els vells per tots conceptes dignes y mereixedors de l'amor de les dònes; y acaba retrayent alguns defectes dels joves en l'estimar.

Respòn en Gaçull, y ja no hi passa per aytals conclusions, sinó que oposa, enfront de la tessis del notari, la de l'absoluta superioritat dels joves pera l'amor.

Replica en Moreno, insistint y reforçant la seva argumentació; y, prenent peu d'algunes contradiccions en que incorre'l Gazull, ve a dir-li que'l té per amich, mes molt sospitós (I, 1420).

Torna Mossèn Gaçull, y per res no vol passar com a amich de dues cares (I, 1533); se referma en els arguments d'abans, emperò acaba cercant termes de conciliació entre les dues tessis. La conclusió final es que les dònes seràn en definitiva les qui en interès propri decidiràn «*qui ho pasta y qui ho feny*» (I, 1658); y en aquest cas els vells hauràn de compondre-s sols, sense que'ls valgui la defensa de sía qui sía (1).

Replica en Moreno, breument, y funda en rahons de tempança y moralitat la seva teoría, de la qual diu qu'es lloada y sostinguda pels pròmens (I, 1698-1700).

(1) Aquesta es, en embrió, la idea a que'l propri Gaçull subgectà després la composició del *Somni de Joan Joan*, com se veurà en son lloch.

Y, en efecte, a continuació ve una «*obra*» feta per en Narcís Vinyoles, «*comendant e lohant*» les cobles d'en Moreno en favor dels vells; en la qual els joves reben noves embestides, de les que no s'escapen les dònes, la lley de les quals «*es tostemps mudar*» (I, 1770).

Y, pera cloure la discussió, equilibrant-ne aixi'ls termes, escriu en Baltasar Portell a n'en Moreno, defensant la part dels joves; lo qual fa llargament y en termes, per ocasions, tan plens de maliciositat, que no desdiuen pas de lo que dels uns y dels altres consta ja en el procés y la disputa.

Formen, en conjunt, les tretze composicions qui integren aquest cicle poètich un total de dos mil dos cents versos, sense que l'interès decaygui un sol instant y mantenint-se constantment el llenguatge per demunt de tota forma grollera y de mal gust (1). Es de la intenció, de la perversa intenció de determinats passatges, que cal en tot cas desconfiar. Emperò, com la comprensió de certes imatges suposa sempre en el llegidor una previa iniciació, podrà acusar a tal desgraciada circumstancia qu'en ell concorre, qui trobi que'l Procés de les Olives es quelcòm més de lo que declara'l bon prevere Francesch Ximeno, qui diu: «Es » un poema agudo y sentencioso, baxo la metáfora de las » Olivas, *que encierra muchos desengaños de lo que el mundo* » *obra en los jóvenes y viejos que se dan á los deleytes del sen-* « *tido* » (2). A lo qual se podía afegir allò tan conegut de: *Honni soit qui mal y pense!*

§ 3. *El «Somni de Joan Joan»*

Tothòm qui hagi seguit el precedent debat no haurà de trobar estrany que, fent-ne cosa propria, Mossèn Jaume Gaçull vingués després a dotar-lo d'una segona part en la qual se resolgués lo que havía quedat enlayre. Era'l nostre cavaller home ben capaç de menar tot sol a bona fí un semblant propòsit, y sobre tot, ja hem fet notar que la idea d'una conclusió definitiva a la qüestió li era ocorreguda en el transcurs de la disputa (I, 1657-60).

El Somni de Joan Joan ens sitúa en plena ficció. L'autor se proposa contar-nos un somni o fantasía que tingué, transfigurat en la persona de Joan Joan, tot dormint una nit en Museros (II, 49).

Somnía, donchs, que aquella nit anava caçant per les taulades, quan, perseguint una llebra, se troba sense saber còm en la cambra d'una partera, ab la qual sostè un breu diàlech, mentre cerca la manera d'eixir d'aquell lloch. Això devé impossible per l'aparició inesperada de la llum de l'auba y pel consegüent despertar de la vida en els carrers; ademés, ab la entrada del marit en la cambra, no té més remey que amagar-se sota'l llit, hont li es forçat romandre tot aquell día, pera esser testimoni de les escenes qui's succeeixen.

Ja fòra'l marit, comencen a entrar visites en gran nombre: totes són amigues de la pacient, grans parleres y cedaceres recalcitrants. La conversa gira entorn de mil temes diversos y ve a recaure impensadament en el debat entre'ls joves y'ls vells hagut en la casa de Mossèn Fenollar; les dònes saben que s'ha malparlat d'elles y s'indignen de la pretensió dels vells al llur amor. Resolen clamar-se'n, y ja que l'Infant, Virrey de Valencia, sía d'edat y, per lo tant, susceptible de parcialitat en pro dels vells, determinen acudir a Venus, la deessa d'amor. Es de notar aquí, que, alterant-se la tradició mitològica clàssica, se fa a Venus esposa, y no mare, de Cupido (II, 726), al qual també tenen per vell y sospitós, per lo que resolen prescindir-ne y acudir, com s'ha dit, a sa muller. Posades d'acort sobre quí serà'l llur advocat y quí'l llur procurador, recauen els vots de l'assamblea en favor de Micer Artés, y d'en Despí, respectivament, els quals són enviats a cercar y reben l'encàrrech de defensar les prerrogatives de les dònes enfront de les pretensions dels vellarts.

Segueix als precedents acorts la *Soplicació* y la *Denunciació* presentades a Venus; en aquesta segona s'estableixen els clams de les dònes contra'ls vells, distribuits en deu capítols, y s'acaba demanant la condemna de les pretensions d'aquells, ab càrrech de les despeses del judici.

Proveeix la deessa a la denunciació, y, citada «*una per tres*» la part contraria, compareix en Joan Moreno, com a procurador dels vells. Després del parlament del notari venen les confessions o declaracions del meteix, les quals se reporten a quiscún dels greuges de la part demandant.

Després d'això en Moreno es deixat en llibertat, mitjançant capileuta. No una sola fermança, sinó tot una lletanía, ne presenta poch després en Moreno. Emperò, quines fermances! Tots els accidents, totes les miseries físiques y morals de la senectut personificades en altres tants fiadors del representant dels vells, van presentant-se en estrafalaria corrúa: la enumeració de tots aquests personatges es una pàgina de fort humorisme entre les més interessants del poema (II, 1475-1503).

Ve a continuació la escriptura posada per la part dels vells, en la qual aquests soliciten de Venus que prengui la Rahó per consellera en la resolució del procés llur; lo qual es acceptat per la deessa.

Acut Moreno a la Rahó pera que vulgui advocar pels vells; y, accedint a son desitg, se presenta aquesta dama a Venus, de qui es molt ben rebuda.

Segueixen ara dos llarchs parlaments, a saber: el de Micer Artés advocant la part de les dònes, y'l de Micer Sabater, l'advocat dels vells; en els quals el poema, excedint els termes de lo còmich, arriba quasi als límits de lo grotesch: les llatinades y les alusions erudites qui esmalten aquestes dues declamacions revelen la gran cultura clàssica y judiciaria de l'autor del poema y un enginy extraordinari. Era un fort polemista el tal Mossèn Gaçull: tanta rahó apar tenir quan fa parlar el representant de les dònes com quan posa la paraula en boca del dels vells.

S'acaba'l judici y surt tothòm de la sala, y en Moreno's retira fent saborosos comentaris ab son advocat.

Mentrestant alterquen Venus y la Rahó ab motiu de l'estudi de les proves; acabant la Rahó, després d'una petita interrogació d'alguns dels testimonis d'en Moreno, per convencer-se de la ineptitut dels vells en coses d'amor.

Segueix immediatament la *Sentencia*, la qual, com no's podía per menys d'esperar, es contraria als vells, donant-se satisfacció a les dònes. Y serà la pena dels vellarts qui no vulguin conformar-se ab la sentencia recayguda, la qui ve determinada en els versos darrers (II, 3050-3074), en els quals surten a relluir Cornuella, Sant Lluch, Cervera, Bayona, Moyses, com a sugestions de la idea de *cugucia*.

La proclamació de la sentencia es causa d'un gran rebombori entre'l públich, y's desperta en això en Joan Joan; ab lo qual termina l'obra del cavaller Mossèn Jaume Gaçull, composta per més de tres mil versos, la major part d'ells en codolada.

El Procés de les Olives y'l Somni de Joan Joan foren

(1) Si'l vers 1003 conté un terme bandejat modernament de tota conversa culta, es perque'l segle XV no'l rebutjava. Encara's troba, com tothòm sab, en el *Quijote*.

(2) *Escritores del Reyno de Valencia*, I, 59.

estampats per primera vegada a Valencia, en 1497, per Lope de la Roca. Aquesta edició, descrita per Haebler sots el núm. 260 de la seva «*Bibliografía Ibérica del siglo XV*» (La Haya-Leipzig, 1903), y ja abans d'ell pel Sr. Serrano y Morales («*Diccionario de Impresores Valencianos*», pàgina 502), forma com dos cossos separables, ab portades, signatures y colofons independents pera cada un, si bé la primera portada esmenta ja la publicació següent, lo qui fa tenir el conjunt per un sol llibre. En aquesta forma apareixen els exemplars de la Universitat de Valencia y de la Biblioteca Mazarina de París. En la Biblioteca Municipal d'Avinyó hi ha un exemplar sol de la segona part. Y com sía que l'exemplar de la Universitat de Valencia està mancat del full signat *Diij*, corresponent al SOMNI, tením que únicament a París poden disfrutar del llibre, complet, qui conté les dues obres, inseparables ideològicament. Queda, ab això, declarada la raresa de la edició *princeps* dels dos poemes satírichs de que venim ocupant-nos.

Tan escassa com la primera, o potser més, sembla la segona edició, feta per en Carles Amorós, a Barcelona, en 1532, contenint també les dues obres reunides.

Y, finalment, de la tercera, impresa a Valencia en 1561, formant part del «Cancionero Valenciano» que descriu en Salvà, declara aquest bibliògraf que són raríssims els exemplars complets.

No podent-se atribuir cap valor a una desgarbada reimpressió del PROCÉS DE LES OLIVES, publicada fa alguns anys a Valencia (1), la necessitat d'una edició moderna d'aquesta obra y del SOMNI DE JOAN JOAN se desprèn de les línees qui precedeixen. Mes, posats a fer, bé'ns era permès arrodonir la nostra toya ab altres flors del meteix jardí, fins a constituir propriament una Antología valenciana d'obres satíriques, jatsía que entre les tals alguna n'hi hagi de flayre emmetzinada y corrompuda.

§ 4. *La «Disputa de Viudes y Donzelles»*

La DISPUTA DE VIUDES Y DONZELLES se'ns ofería, de prompte, com un element ben digne d'esser aprofitat pera'l nostre recull; majorment trobant-se, les dues edicions conegudes d'aquesta obreta, formant complement al «Llibre de les Dònes» d'en Jaume Roig, en les dues impressions de 1561: es a dir, una d'elles, la de Valencia, de que ja s'ha parlat (o sía'l famós «Cancionero Valenciano»), y altra, la feta a Barcelona, aquell meteix any, per Jaume Cortey, reproducció evident de la primera (2); edicions abdúes quasi introbables avuy.

Pera nosaltres es cosa fòra de dubte que'ls tres poetes de la DISPUTA DE VIUDES Y DONZELLES, coneixent prou bé'l *Procés de les Olives* y el *Somni de Joan Joan*, tractaren, pels anys de 1560, de repetir l'exemple que'ls autors del segle anterior els oferíen. Abunden en la obra llur les reminiscencies d'aquelles altres produccions, y la disposició general es també semblant, sens que això vulgui dir que careixi la DISPUTA de propri interès, com anèm a veure.

Comença, Mossèn Siurana, en una composició de deu versos, seguida d'un estirabot de dos, demanant al metge Lluis Joan Valentí què deu aconsellar a un son amich, qui pretén casar-se y està indecís entre una fadrina y una viuda, ab les quals festeja. Un francès del galant segle XVIII li hauría, probablement, respost que, essent hermoses, podía quedar-se ab totes dues; com, tal volta, un home *pràctich* dels nostres temps hauría cregut bo aconsellar-li que no prengués ni la una ni l'altra. Mes res d'això a l'Espanya del 1500 s'hauría pogut admetre com una resposta formal; y als nostres dos polemistes de Valencia'ls convenía, per altra part, no treure la discussió dels termes naturals en que s'era plantejada.

Respòn, donchs, Mestre Valentí, advocant per la donzella, en dues estrofes, semblants a les de la demanda, ab el corresponent estirabot quiscuna. Les rahons seves són ja una tanda d'arguments posant de relleu la superioritat de les donzelles pera'l matrimoni.

Com se pot compendre, Mossèn Siurana's cregué obligat a opinar contrariament, y així argumenta en la seva composició (de forma semblant a la d'en Valentí) a favor de les viudes.

Y segueix el debat, alternant les dues parts, fins arribar a les deu contestes del metge, correspostes per altres tantes rèpliques de Mossèn Siurana; procedint-se tot seguit, mitjançant una estrofa darrera (que no sabèm a quin atribuir dels dos autors), al *compromès y elecció de jutges*, el qual té per obgecte manifest donar l'envit a l'Andreu Martí Pineda, notari, pera que alterni en el debat y li posi'l degut compliment.

En Pineda redacta la seva *Sentencia arbitral* tòrnant per la dignitat de les dònes, tant fadrines com viudes, força malmenades pels debatents, y conclou en favor de les primeres. Solució ben justa, si's considera que'l bé de Deu ha d'esser repartit equitativament, y que les viudes ja han tinguda, poch o molt, participació en el banquet de la vida, com diría un sociòlech d'avuy.

La DISPUTA DE VIUDES Y DONZELLES, formada en son conjunt per 880 versos, ha merescut, en 1905, els honors d'una reimpressió, feta, ab freqüents retochs a l'original, per un conegut bibliòfil barceloní (1); mes els exemplars de la novella edició, en nombre reduit, foren distribuits tantost. Convenía, donchs, per aquesta altra rahó, fer-ne ara nova estampa aprofitant la ocasió del CANÇONER SATÍRICH.

§ 5. *La «Brama dels Llauradors»*

Encara que no publicada fins el segle XVI, la BRAMA DELS LLAURADORS, de Mossèn Gaçull, ens obliga a retrocedir a la precedent centuria, abans y tot de la època del *Procés de les Olives* y del *Somni de Joan Joan*. Ja en el dit *Procés* se troben certes alusions a la BRAMA (I, 186-200), les quals ens donen alguns antecedents que tractarèm d'aprofitar.

Mossèn Fenollar, vell ja pel temps de les *olives*, era encara jove quan tingué lloch lo que anèm a referir (I, 185-188). Suposèm-li vint anys menys, y'ns colocarà això pels volts de 1475, precisament quan la nova art de la imprempta acabava d'esser introduida a Valencia.

---

(1) Dins d'una «Biblioteca Valentina» dirigida per en C. Llombart (1877), que no prosperà.

(2) El Dr. Chabàs en la seva magnífica edició del *Spill o Llibre de les dones* (Barcelona, 1909) s'inclina a creure anterior la edició barcelonina d'en Cortey a la valenciana del meteix any (1561). Emperò un coteig detingut del text de la DISPUTA en abdúes edicions posa de manifest algunes errades de la de Barcelona qui no són en aquella: així, per exemple, el vers 293, diu erradament «y mou gran roydo—*renyina y alterca*», essent aquest segón hemistiqui repetició del del vers anterior; errada que difícilment hauría pogut esmenar l'editor de Valencia. Y no hi ha dubte de que les dues edicions són copia la una de l'altra, en lo que's refereix a la DISPUTA quan menys, perque fins la escassa puntuació es idèntica en abdúes.

(1) N'Antoni Bulbena y Tussell.

Els estudis realisats entorn d'aquell aconteixement (1) ens han fet fixar en la coincidencia del meteix ab una intensa invasió epidèmica que assolà les hermoses riberes del Xúquer y del Turia.

Després de dos anys de sequedat estrema, la manca de pluges en tot el regne de Valencia s'era traduida en una carestía general. A les darreríes de 1474 començaren a mancar els queviures, y la fam regnà com a flagell crudelissim, de que moríen gents en gran nombre, segons ens conten historiadors del tot verídichs. Començà en aquestes condicions l'any 1475, y una nova plaga feu sa irrupció demunt la hermosa ciutat llevantina: la glànola, que ja en altres ocasions havía assolat el país, y que tornava ara, com pera arrodonir la obra de que la fam era estat insignificant preludi.

Les primeres manifestacions de la epidemia foren causa d'un pànich indescriptible a que s'abandonà la ciutat sobtadament: parlant-se de glànola ja tothòm sabía prou (y massa) de què's tractava; els qui recordaven les pestes anteriors, alliçonaven als altres: cavallers, nobles, generosos, burgesos y marxants, richs y menestrals, abandonaren les llars a correcuyta. La ciutat romangué desamparada: no més els pobres, mancats de medis pera fugir, hagueren de resignar-se a esperar la mort dintre de les cases. Aquells dels que hi quedaren en qui'ls instints de rapacitat foren superiors als de conservació de la propria existencia, tingueren encara ocasió d'entregar-se al pillatge de les cases abandonades, y'ls actes de lladronici's repetiren a gratcient, sense que la por de la infecció obligués a respectar els béns dels qui eren estat víctimes del terrible mal. Encara això no fou gran perjudici: el governador prengué resolucions adequades, y alguns dels lladregots foren víctimes, y no de la glànola precisament, com podeu tots suposar. Tant-de-bo que ab semblants mides hagués pogut la ciutat desfer-se de la bubònica, com dels llarchs-de-dits, arreplegats ab les ungles en el delicte!

La epidemia seguí més crudel que may: les pobres gents clamaven debades al cel una pietat que no semblava haguessin de mereixer. Pregaries, professons, totes les pràctiques d'una devoció ja de temps arrelada en els cors dels valencians, envers la Mare de Deu de la Misericordia y'l gloriós martre Sant Sebastià, tingueren ara una extraordinaria eclosió. Les missions recorregueren totes les iglesies, tant les de dins la ciutat com les dels pobles de la Horta; d'aquella horta en altres díes exuberant y riallera, y convertida ara en escenari de la més espantosa desolació, com un campament calcigat una y cent vegades pel pas d'invisibles llegions destructores.

Devant d'aytal espectacle ¿què no havía d'imaginar la càlida fantasia d'aquell poble tan creyent com artista, exacerbada encara pel dolor? Disposades a reclamar en favor de la ciutat malalta'ls esguarts del Déu de cel y terra, un jorn d'aquell estiu tràgicament memorable les astorades gents de Valencia foren cridades a una singular cerimonia. Uns artistes, dels noms dels quals no se'ns dóna la menor noticia, pintaren, per encàrrech del Cabiscol, sengles àngels demunt de quatre taules de fust. Aquestes quatre santes imatges foren beneídes ab tota solemnitat pel molt ilustre y venerable senyor bisbe de Cristòpoli, auxiliar de Valencia. L'acte, que tingué lloch en la Seu (de la qual era ja domer per aquell temps el nostre amich Mossèn Fenollar), no hauría ofert fins aquí res d'excepcional, car sempre les imatges destinades a les iglesies són previament beneídes. Mes aquesta vegada teníen un altre obgecte: conduits, els quatre retaules, en devota professó formada per tot el poble contrit, foren colocats un per un, demunt de les quatre portes dites de Serrans, de Quart, del Mar, y de Sant Vicents; confiant d'aquesta manera'ls valencians la defensa de llur ciutat a les celestials milicies, convençuts de la impotencia en qu'estaven de proveir-hi per ells meteixos.

No per això mostrà la malaltía propensió a decreixer, a lo que, per altra part, l'ajudaven ben poch els habitants de la ciutat. Ignorants, aquells temps, de qualsevol mena de profilaxis, ningú no reparava en vestir-se les robes dels empestats: en el meteix convent dels frares predicadors les peces de roba dels qui moríen eren repartides a persones freturoses, ben agens els uns y els altres de les conseqüencies que això duya. Ademés, els cossos d'aquelles persones de bona posició qui, fugint del mal, havíen acabat per esser-ne igualment víctimes en les llurs finques rurals, eren retornats a la població, essent admesos sense obstacle dins les iglesies hont teníen lloch sumptuoses funeraries; que la vanitat ha pogut sempre més que'l desitg del bé comú, si es que d'aquest teníen conciencia'ls fautors de semblants abusions; lo qual no es probable, desconeixents com estaven de la naturalesa d'aquella enfermetat. Un metge português, professor a Montpeller, fou per aquell temps l'autor d'un opúscol sobre la epidemia y'ls medis de preservar-se'n; y certament, sense que res en ell permetés veure-hi la ciencia d'un precursor dels Roux y dels Ehrlich, el llibret hagué d'esser estampat diverses vegades (a Barcelona, no sabèm si a Valencia també) ostentant en sa primera plana la imatge del Crucificat, guaridor infallible de tota mena de malalties.

A tot això arribava'l mes de novembre d'aquella nefasta anyada: el día 20 començà a ploure ab una desacostumada intensitat; y va ploure y més ploure, talment com si les catarates del cel se fossin aviades pera un segón diluvi. Els rius no abastaren a donar guiatge a tanta d'aygua, y tots ells, com els torrents y rieres, eixiren de llurs llits naturals, enduent-se'n els ponts, arrasant els conreus, esborrant els camins, inundant les plantacions y les cases: may s'era vista cosa semblant. Dintre meteix de Valencia començaren a ensorrar-se algunes edificacions; les aygues brollaven a flor dels pous dins de les cases; y arreu el líquit element era senyor, no coneixent-se lley ni fur ab que subgectar-lo. El día 6 de desembre, sense que hagués cessat de ploure per un sol moment, una tronada esgarrifosa, com may s'hagués oit, crepità per demunt d'aquell caos, y una pedregada crudel, inexorable, succehí a la pluja de tants díes, mentres l'espay era fuetejat pels llams, un dels quals ferí'l cim de la capella dels Reys en el convent de predicadors, llençant els troços de grava al mitg de la plaça y contra les cases d'aprop. Encara un violent tremolor saccejà espantosament les amarades capes de la terra com si fossin en ella símptomes d'abortar, trabucant la oscilació algunes torratges y deixant ben malparades diverses construccions: semblava talment l'Apocalipsis. Y a tot això la pestilencia continuava de bo a millor; y'ls valencians, vinga fer professons, y imposar-se dejunis, y concorrer a sermons y jubileus.

Així va terminar-se aquell any 1475, del qual ben tost el poble oblidà la xifra ab que se'l distingía en la successió dels temps, pera acabar anomenant-lo *l'any de les morts* (I, 197): ja may més ningú no pogué pendre-l per altre (1).

(1) Vegi-s: Sanpere y Miquel, *De la introducción y establecimiento de la Imprenta en las coronas de Aragón y Castilla* (Barcelona, 1909).

(1) La descripció de la *peste de Valencia* y demés fets ocorreguts

CÁMARA OFICIAL DEL LIBRO - BARCELONA -

Algú ha volgut suposar que La Brama de Mossèn Jaume Gaçull, cavaller, era una rèplica a altra obra de Mossèn Fenollar (1); mes, en tot cas, aquesta obra es avuy desconeguda, no havent-hi'l més petit indici respecte de la meteixa. Nosaltres ens inclinèm a creure que aytal obra literaria de Mossèn Fenollar no ha existit may, y que la composició del poema d'en Gaçull pot explicar-se d'altra manera.

Sabèm de Mossèn Bernat Fenollar qu'era sacerdot, y no es sinó molt natural que un sacerdot de la seva cultura fos a la vegada un remarcable predicador. Donchs bé, com sía que un dels vicis més durament combatuts pels moralistes es la turpiloquia (contra'l malparlar se pronuncíen enèrgicament els predicadors d'aquella època, ab Sant Vicents Ferrer al davant), cap altra ocasió tan apropòsit com aquella de les públiques calamitats, pera rependre en els pagesos la llur detestable parlería. Si Mossèn Fenollar, com es de creure, sermonà en aytals circumstancies a les bones gents de la Horta, pogué produir-se qualque incident qui serví de pretext a n'en Gaçull pera compondre la Brama.

En aquesta obra descriu l'autor la protesta que suposa alçada entre'ls llauradors, pel bandeig pronunciat per Mossèn Fenollar contra vocables que aquells teníen en gran estima y dels quals no podríen prescindir. En realitat, lo que cercava en Gaçull era un pretext pera treure a relluir els mots bandejats, y ho consegueix en un enfilall de frases qui'ls produeixen per sinalefa. Mes no manca abans d'això en el poema un passatge capdal, quasi èpich, y d'una gran força còmica: es la descripció de la indumentaria y armament dels pagesos qui van en recerca de Mossèn Fenollar, al que hauríen deixat bastant malparat si, com diu en Gaçull en altre lloch, no hi hagués ell intervengut (I, 199).

Com se pot veure, La Brama es simplement una joguina lexicogràfica, de la qual se serví son autor pera demostrar que'l seu fàcil enginy sabía treure partit de la cosa més insignificant. Dirèm, pera acabar ab aquesta obreta, que, després del text de 1561 (2), hi ha una reproducció puntual del meteix (Valencia, 1901), completada per una innecessaria tercera edició, ab la qual D. Roch Chabàs hauría pogut fer un bon servey a les nostres lletres, si, en la advertencia final, hagués volgut dir-nos tot lo que hi sabía, qu'es infinitament més que lo que allà'ns declara. No'ns hauría estat pas de poca utilitat ara, a nosaltres, el poder coneixer lo que l'eruditissim editor opinava sobre alguns passatges que no acabèm d'entendre prou! Per això creyèm que, en publicacions d'aquesta lley, interessa que circulin totes les hipòtessis a que dongui lloch la interpretació de les obres reproduides: sovint una falça ruta reconeguda sugereix als qui venen darrera una nova direcció a intentar. Y cal reclamar de la crítica tota la consideració pera l'autor d'aytals treballs, lo qual no vol dir dissimular-li'l més petit dels falliments en que se'l vegi incorrer.

§ 6. *La «Obra pera'ls vells»*

Del meteix Joan Moreno del *Procés de les olives* tením aquesta Obra feta pera'ls vells, en la qual ens apareix defensant lo contrari de lo que allà sostenía: se veu que aquests senyors humanistes han estat sempre'ls professionals de la polèmica, y llur plaer ha consistit en situar-se, ara en l'un, ara en l'altre camp. (Tal els bons jugadors d'escachs, que devant d'una partida que'l contrari està a punt d'abandonar li proposen donar un mitg torn al tauler.)

La Obra pera'ls vells ens es pervinguda en aquell extraordinari aplech dels segles xv y xvi que tothòm coneix per «Jardinet d'Orats», manuscrit que's conserva ara en la Universitat de Barcelona; y no coneixèm altra edició d'aytal Obra que la incompleta que'n feu el Sr. Antoni Bulbena y Tosell en 1904, dintre'l volumet gòtich de «*Consells e faules e altres lligendes del bon temps de nostra llenga materna*»; manquen en aytal impressió quaranta-quatre versos del manuscrit.

La nostra edició de la Obra feta per en Joan Moreno pera'ls vells es, per lo tant, la primera completa y absolutament conforme ab l'original.

§ 7. *El «Coloqui de dames»*

Finalment, del meteix «Jardinet d'Orats» es l'altra obra que publiquèm, intitulada Coloqui de Dames, sintetisant la prolixa rúbrica que ostenta'l text manuscrit; obra d'una perversió poques vegades igualada en literatura. En Milà y Fontanals fou el primer en estudiar-la, encara que molt ràpidament; y, d'esser publicada, havía de tenir el seu lloch en un recull com el present, destinat als erudits y estudiosos.

L'escenari de l'escandalós rahonament entre la casada, la viuda y la beata, es l'interior de la Seu de Valencia, el día de Divendres Sant, durant l'Ofici propri de la diada. El contrast entre lo respectable del lloch y lo desvergonyit del coloqui, es un recurs de que no's desprèn un sol moment l'autor anonim d'aquesta estrafalaria composició.

No creyent del cas entrar ara en disquisicions sobre'ls temes obgecte dels rahonaments d'aquelles excelents senyores, ens limitarèm a transcriure, per tot comentari, uns versos d'un autor modern, escrits com a nota marginal al Coloqui de Dames:

«Desinvolt *Rahonament*
de fembres desvergonyides,
tot llegint-te d'esquitllent,
mes orelles has ferides.
Aquí's revelen les vides
privades de certa gent,
ab un llenguatge cruent
y en codolades polides.
En Jaume Roig devindría
del color del seu cognòm,
si aquest Diàlech llegía
que fa enrogir a tothòm.
Quan va llegir-te En Milà
al vespre se'n confessà.

Jaume BARRERA» (1).

El Coloqui ha estat reproduit modernament en dues edicions de bibliòfil: una d'elles, la qual porta'l peu d'imprempta suposat de «*Valencia, en casa de Joan Bru, 1486*», no passa d'imitació de l'obra manuscrita en el «Jardinet»; en quant a la segona (Barcelona, 1905), encara que s'ajusta més a l'original, presenta innombrables retochs de l'editor y, lo qu'es més de doldre, diverses llacunes qui representen un total de vuytanta-quatre versos, que ara ixen estampats per primera vegada.

---

en 1475 es del tot conforme ab les noticies d'un autor contemporani que's reprodueixen en la *Historia de la Ciudad y Reino de Valencia*, per D. Vicents Boix (Valencia, 1845), vol. I, pàgs. 483 y següents.

(1) Ximeno, *obr. cit.*, pàg. 59, núm. 5.

(2) En el Cancionero Valenciano.

(1) Publicat en el número corresponent al 24 de Juny de 1909 de la «*Biblioteca Clàssica Catalana*», aquest sonet forma part d'un llibre en progecte: «*Medalles*».

16 *a*

16 *b*

Il·lustracions de «Lo Procés de les Olives» y «Somni de Joan Joan» (Valencia, 1497)

16 *c*

16 *d*

Il·lustracions de «Lo Somni de Joan Joan» (Valencia, 1497)

16 *e*

16 *f*

Il·lustracions de « Lo Somni de Joan Joan » (Valencia, 1497)

16 *g*

16 *h*

Il·lustracions de «Lo Somni de Joan Joan» (Barcelona, 1497)

§ 8. *Acabament*

Volent arrodonir el nostre CANÇONER SATÍRICH VALENCIÁ ab les composicions satíriques de l'Andreu Martí Pineda y d'en Valeri Fuster que inclogué l'inoblidable don Mariàn Aguiló en el seu « Cançoner gòtich », ferem gestions encaminades a retrobar les fulles originals, del setzèn segle, d'hont degué copiar-les aquell inteligentissim editor; de les quals, segons en Cerdà y Rico, se'n trobaven exemplars en la colecció d'en Mayans y Siscar que, en part solament, obra avuy en la Biblioteca de la Universitat de Valencia. Havent resultat infructuoses les nostres gestions (no indicant tampoch l'Aguiló a quin *fondo* pertanyíen els originals qu'ell vegé), no hem pogut fer més de lo qu'hem fet: copiarles del meteix « Cançoner gòtich », reconeixent com reconeixèm en el seu escrupulós editor tota l'autoritat dels textes autèntichs que tingué la sòrt de poder veure, y que tal volta avuy ja no existeixin o s'hagin extraviat, que pera'l cas es lo meteix.

Aquestes composicions, que per excepció reproduím de segona mà, en forma d'Apèndix, són: els CONSELLS A UN CASAT, d'en Pineda, y'ls CONSELLS A UNA CASADA, del meteix: formaven originariament dues fulles soltes, de quatre pàgines en 8.è quiscuna, segons la descripció que'n dóna en Salvà; y foren impreses a Valencia per en Joan Batista Timoneda, el cèlebre impressor-literat. En quant a les cançons d'en Valeri Fuster, la CRICH-CRACH, la CANÇÓ DE LES DONES y la « CANCION MUY GENTIL », formarien probablement totes plegades una fulla semblant a les dues referides; essent també aquesta estampada a Valencia, l'any 1556, sense que sapiguèm el nom de l'impressor.

Y això es tot lo que respecte als textes del CANÇONER SATÍRICH VALENCIÁ'ns ha semblat pertinent dir aquí, jatsía que pera molts no serà res sinó molt sabut. En lo que no voldríem se'ns regategés un petit mèrit, es en l'haver intentat donar la reproducció, tan exacta com ens ha estat possible, d'uns textes que solament aixi podíen esser degudament apreciats. Les notes qui's troben a la fí del volúm, tot y deficients, podràn contribuir també a facilitar l'estudi de tan interessants produccions.

Barcelona, març de 1911.

Bibliografía Espanyola d'Escachs

El senyor en *Josep Paluzie*, autor de diversos treballs dedicats al noble jòch dels escachs y singularment d'un « *Manual del Ajedrez* » en curs de publicació, ha circulat ab data del janer d'enguany una demanda a totes aquelles persones qui puguin procurar-li noticies pera la formació d'una BIBLIOGRAFÍA ESPAÑOLA DE AJEDREZ ab que desitja cloure'l seu *Manual*.

El senyor P., ab tal motiu, acompanya uns *Apuntes del primer ensayo de Bibliografía Española de Ajedrez*, en els quals apareixen degudament ordenades les referencies a les obres de que ja té noticia (unes seixanta), manuscrites o impreses a Espanya, y d'autors o traductors espanyols impreses a l'extranger; y es aquesta llista la que desitja completar.

Gramática práctica del Ajedrez

ó una introduccion al Real juego del Ajedrez, en una serie de láminas, para divertir é instruir al lector, remover las dificultades de este elegante y científico juego, y ponerlo al alcance hasta de los menos capaces: por

W. S. Kenny.

Texuntque fugas et proelia ludo.
Virg. Eneid

Prefacio.

Está generalmente concedido por todos los que tienen la menor idea del Ajedrez que es uno de los juegos mas nobles é interesantes, al mismo tiempo muchos han dejado de aprenderlo llevados de la falsa idea que este juego requiere un genio tan Matemático como el de Newton ó Euclides. Para desterrar esta preocupacion el autor de la presente obra dá á los aficionados unos principios agradables de la naturaleza del juego y una guía para remover las dificultades que puedan ocurrir en él. Su objeto principal en toda la obra ha sido, que el discípulo, despues de haber leido con cuidado las siguientes páginas, conozca perfectamente la naturaleza del juego, sepa los movimientos de todas las piezas, y esté en disposicion de hacer mayores progresos con la práctica.

Gramática práctica del Ajedrez.

Entre las varias relaciones que se hacen acerca del origen del Ajedrez, la mas provable y la que se aviene mejor con la naturaleza del juego es la siguiente. Hace muchos siglos que un filosofo de la India viviendo bajo el despotismo de un tirano, inventó este juego científico para manifestar bajo un emblema la injusticia del opresor, la dureza con que trataba á sus subditos y la dependencia recíproca y necesaria entre el pueblo y su soberano. La historia nos dice aun mas; que dió lecciones de él al tirano, y le hizo notar que si las piezas eran inútiles despues de la pérdida del Rey, así este perdiendo sus piezas no podia defenderse, y en ambos casos el juego era perdido. El Rey por las advertencias del filosofo conoció su error, y alterando su forma de gobierno se hizo amar de su pueblo.

El Ajedrez se juega en un tablero cuadrado como el que se usa para jugar á las Damas, con treinta y dos piezas de diferentes formas, poderes y denominaciones, divididas en dos colores, ó partes. Los cuadrados del tablero técnicamente se llaman Casas; las líneas de casas de derecha á izquierda ó paralelas á los jugadores hileras; y las perpendiculares de un jugador á otro filas; las líneas de casas que van de un ángulo al opuesto (la una de casas blancas y la otra de negras) y dos paralelas no

Mida original 42 pp.

Per part nostra en ben poch podèm ajudar al senyor P., y, aprofitant-nos d'aquesta avinentesa, tractarèm de fer-ho desde aquí meteix.

Entre'ls manuscrits, creyèm podrà afegir-se a la *Bibliografía* l'adjunt reproduit, que nosaltres possehím, havent-nos-lo regalat anys enrera'l nostre estimat amich n'Enrich de Sorarrain y Milans del Bosch, al qui havía pervingut per relació de familia.

L'autor d'aquesta traducció castellana de l'obra de *W. S. Kenny* (Londres, 1817) es segurament en *Tadeo Ruíz de Ogarrio*, el nom del qual figura, escrit d'igual caràcter que tota la obreta, en la primera guarda del petit volúm, acompanyat d'una data: *Año de 1834*.

El llibret, com se pot veure per la mostra, es un delicat treball de caligrafía; les dimensions de les planes són 94 × 120 mm.; en total conté 21 fulls, dels quals els deu darrers són altres tantes làmines colorides a mà, ab diagrames del jòch. En aquestes els orfils apareixen representats per mitres de bisbe, a la manera anglesa.

Felicitèm desd'ara al senyor P. per la seva iniciativa y no dubtèm de l'èxit del seu interessant treball.

Llengua Catalana Literaria

S'es publicat un petit quadern ab el títol de UNIFICACIÓ, DEPURACIÓ Y EXPANSIÓ DE LA LLENGUA CATALANA LITERARIA, conferencia donada a l'Ateneu Barceloní el día 23 de janer de 1911, per en *Josep Casadesús;* tema d'un general interès en aquests moments a Catalunya.

No hem de perdre de vista que l'autor es professor d'idiomes, coneixedor per lo tant de la ciencia filològica y autor d'una encara inèdita traducció catalana del *Paradise Lost* de *Milton*. Ab aytals antecedents anèm a escoltar lo que'ns diu.

Comença per descriure l'actual estat caòtich de la llengua, y ho fa ab tochs ombríus, depriments, susceptibles de desencoratjar al més ardit. No n'hi ha pera tant! Ens sembla que a una persona de la ilustració del senyor C., coneixedor d'idiomes extrangers, no li ha d'esser difícil orientar-se dins d'aquell aparent desordre, y quasi instintivament, eliminar, de tantes maneres d'escriure una meteixa paraula, totes aquelles formes qui sols han pogut subsistir per rahó de la ignorancia o de la simple indiferencia de molts escriptors catalans en lo que toca a qüestions de gramàtica. Positivament, els més grans danys que's poden atribuir a una semblant manca d'unitat en les regles de l'idioma, són d'ordre pedagògich; emperò això no ha estat ni serà obstacle a que's produeixin en català belles obres literaries o hermoses traduccions, com tal vegada ho sía la del *Paradís Perdut* que'ns té feta'l senyor C.

Passa tot seguit el conferenciant a estudiar si pot remeyar-se'l mal de que acaba de fer un tan desconsolador diagnòstich, y examina'ls diferents esforços encaminats a tal obgecte. La conclusió semblarà atrevida, emperò ens apar l'única possible: essent la unificació literaria d'una llengua obra de cultura, aquella ha d'esser realisada principalment desde la capital intelectual de la terra hont se parla y s'escriu la llengua de que's tracti; donchs, Barcelona, en el cas de la llengua catalana. Es això tan evident a judici nostre, que fins creyèm més nocius que útils els percaçadors de vocables rurals, els quals voldríen fer entrar en el diccionari de la nostra llengua (y d'aquí, ab circulació forçosa, en el llenguatge literari) tota mena d'idiotismes y neologismes de baixa mà. Fins creyèm que no hauría d'esser admesa en definitiva dins el nostre futur gran diccionari de la llengua catalana cap paraula que no vingués avalada per alguna autoritat literaria antiga o moderna, o no fos revalidada per un escriptor contemporani de nota, o no pogués esser reconeguda com *de lley* a judici dels etimòlechs. (¿Es aquest el criteri de mossèn Alcover, pera quan se tracti d'ordenar els materials del seu Diccionari? Si no fos aytal, desitjaríem esser rectificats y informats en lo possible.)

Enfocant després el senyor C. l'aspecte de l'obra de la llengua literaria, tracta d'establir uns quants principis d'ordre pràctich, entre'ls quals hi ha alguna idea ben aprofitable, al costat de coses poch o gens possibles. Començant per aquestes, dirèm que'ns sembla utòpich somniar pera dintre de poch en una gramàtica, un diccionari, y altres gramàtiques comparatives del català ab el castellà y'l francès: pera obtenir això ens cal abans haver estudiat molt més el nostre idioma, car lo que sobren són gramàtiques y diccionaris, més o menys aprofitables, emperò sempre defectuosos. En cambi, creyèm pràctich l'establiment d'una entitat encarregada d'encaminar metòdicament els esforços de uns y altres y fer útils a tothòm els avenços que de poch en poch s'anessin assolint Així, per exemple, tal vegada fóra d'intentar la redacció d'una Acta determinant unes quantes bases acceptades per la generalitat dels escriptors, y convidar a subscriure-la a tots els literats y als meteixos impressors, comprometent-se tothòm per cinch anys a respectar-la; fins que un nou acort, passat el terme, vingués a revocar aquelles lleys si's cregués que havíen d'esser substituides per altres. Y així, en Actes successives, de cinch en cinch anys, anar incorporant noves bases a les ja reconegudes, tendint sempre a augmentar els dominis de lo regulat y estatuit, disputant cada vegada noves posicions a l'anarquía y desordre lexicogràfich, ab les soles armes de l'estudi y de la demostració científica.

Per la nostra part voldríem persuadir al senyor C., de que ressucitar ara la qüestió de les desinencies en *as* del plural, com ell fa (pàgina 27), es potser un xich extemporani.

També voldríem fer notar al senyor C., que, al

planyer-se de que tothòm escrigui'l català sense respectes a cap autoritat, convenía començar donant una prova de moderació y abstenir-se d'imprimir com ho ha fet, formes noves de vocables que may s'havíen encara donat: *llenguadje, selvadje, coradje, tredze,* etc.

Finalment, sería utilissim a tothòm que'l senyor C. conseguís persuadir-nos de que l'adgectiu *coral* y l'adverbi *coralment* són obra exclussiva dels descastellanitsants, havent-los ja usat en Bernat Metge; com també'ns fóra plaent que'ns expliqués lo què són *rims blanchs,* dels quals, segons diu, n'ha trobats 10.565 en l'obra capdal de Milton.

El Poggi en llengua catalana

Un bon amich nostre (al qual respectarèm en el semi anonimat de les inicials A. B. T. ab que firma) ha tingut la pensada de dotar la nostra literatura ab una traducció de les FACECIES de Poggi, més fidel a la lletra que aquella altra, del quinzèn segle, fragmentaria, qui forma part dels primitius Isopets catalans (1).

POGGI

FACECIES LLÉPOLES

AFEGIDA LA DESCRIPCIÓ
DELS
BANYS DE BADEN
EN LO XV.en SEGLE

PER PRIMERA VEGADA EN CATALÁ
DIRECTAMENT TRADUHIDES

BARCELONA
STAMPA DE F. GIRÓ, VALENCIA, 233
1910

85 × 130 96 pp.

El senyor B. no ha traduit tampoch per enter el llibre del famós secretari del papa Bonifaci IX; sinó que, ab gust eclèctich, ha anat espigolant de la copiosa colecció llatina allò qui més se deya ab son propòsit: FACECIES LLÉPOLES ha estat el fruyt de la tasca del nou editor de Poggi, títol expressiu pera que no'ns calgui acompanyar-lo de comentaris.

L'estil del traductor, deliberadament arcaich, escau d'una manera insuperable a n'aquesta producció singularíssima, que'ls bibliòfils han fet prompte passar de les llibreríes a les llurs coleccions, no trobant-se'n ja exemplars venals a hores d'ara. La veritat es que'l llibret, prescindint de certs escrúpols, es una joguina talment, avalorada per una estampació curosa y per les condicions dels papers esmerçats, de fil y del Japó. Els exemplars d'aquest darrer, contenen, de més a més, « la reproducció d'una molt singular stampa del xv.en segle », la qual es senzillament una variant de la que figura reproduida en la pàgina 315 del nostre Isop.

Donat compte del nou llibre, ens es plaent recullir una referencia que'l senyor B. fa en el pròlech del meteix a la nostra edició de l'Isop, de 1908. Transcriurèm els seus propris conceptes:

« Aquesta metéxa edició del any 1550 fóu la » que En R. Miquel & Planas, are fà dos anys, » reproduhí ab splendidesa, ben malagonyada per » una obra tan incorrecta e de migrat stil, axicom » lo metéix editor, en una estensa e ilustrada noti- » cia vé a regonèxer. També és de doldre que en » lloch d'adoptar lo sistema de purificació (ja que » algunes correccions s'hi fan) d'aquelles veus mar- » cadament castellanes, almenys per via de nota, e » de smenar les majors errades gramaticals, se-n hi » hagen introduhides algunes de noves. Per exem » ple: *Y aixi,* llà ón constantment vé usat en l'ori- » ginal *E axi,* cometent dues incorreccions: la de » desfigurar la característica *e* conjunctiva, e la afe- » gidura de la *i,* ben inutil per cert, davant *x (xeix),* » dexant-nos en lo dupte de si la paraula *dix,* qui s » troba en lo test a cada pas, deu pronunciar-se » *dics.* Encare hi trobam *sabi,* no venint del verb » *sabèr,* mentre que tradicionalment sémpre s'és » usat *saui* e *sauiesa* per *savi* e *saviesa,* com és de » veure en la portada que facsímilment s'hi repro- » duheix: en contra, la veu *treball,* com l'original » porta e ha predominat fins are, s'hi converteix en » *trevall* Séns parlar encare de la accentuació, » que, ab tot e sa deficiencia en moltes paraules » qui-n freturen, hi és generalment sobrera *(fàstig,* » *càstich, súa,* per ésser *fastig* e *castich,* agudes, e » *sua,* plana), s'hi veu incorrectament *corretgit* per » *corregit.* »

(1) La «Biblioteca Catalana» compta ab una puntual reproducció del *Llibre del sabi y clarissim fabulador Isop* (Barcelona, 1908), feta en vista de les edicions catalanes del setzèn segle; a n'ella envièm al lector pera lo que més avant se dirà.

No intentarèm tan sols defensar-nos de les atinades censures a la nostra tasca que les precedents ratlles contenen: són absolutament merescudes, y en justicia hem de reconeixer que'l senyor B. s'es mostrat ab nosaltres prou benèvol no retrayent nos, com hauría pogut fer-ho, altres disbarats tant o més considerables que'ls que senyala, y que nosaltres meteixos hem degut reconeixer y volèm aquí declarar.

Primerament: el mot *vinticinch* ab que comença el pròlech, fou una garrafal errada de comput, que hauríem de bona gana fet desapareixer reimprimint el plech del llibre, si'ns en haguessim donat compte a temps. Que consti, donchs, que'ls *vinticinch anys* que comptarem entre 1872 (època de les primeres edicions del vell Aguiló) y'l 1908, són *trenta cinch anys* ben complerts. ¿Veritat que sembla impossible que una semblant errada pugui apareixer en un llibre imprès, després de laborioses correccions de probes? Donchs es així, com se veu.

Segonament, errada qui'ns ha feta enrogir la cara a soles, quan se'ns es revelada als ulls de la comprensió: *Plató*, autor qui apareix citat en les planes 5 (ratlla 12) y 6 (ratlla 30), no es tal *Plató* ni cosa que s'ho valgui; perque *Plató*, el filòsof grech, no té res que veure ab PLAUTE, l'autor còmich llatí a qui's vol referir el text. L'original del segle setzè donava la forma *Plato* (sense accent) o sía'l nom llatí del personatge: nosaltres hi afegirem l'accent demunt de la *o*, y'ns lluhirem d'una manera esplèndida.

Ab tot y aquestes lamentables tares, afegides a les propries del llibre per son decadent estil literari, creyèm, no obstant, inadmissible la opinió qu'expressa'l senyor B. en un principi, trobant malaguanyada la nostra edició de l'Isop, per les rahons que declara. Es aquest un llibre trascendental dintre la nostra literatura, com igualment ho es en totes les altres d'Europa: una vintena al menys d'edicions en català revelen prou a les clares la influencia que'l tal llibre pot haver tingut sobre'l nostre poble. No podía, per lo tant, la «Biblioteca Catalana» menysprear una producció literaria ab la qual s'honoren totes les literatures, y que mereixerà algún día esser estudiada encara desde'ls punts de vista bibliogràfich y iconogràfich.

Una traducció d'Alfred de Musset

Heusaquí una producció exclussivament pera bibliòfils; y encara, pera bibliòfils .. incondicionals.

Se tracta d'una publicació... ¿còm ho dirèm?... d'una publicació lleugera y més encara. Se tracta d'una publicació d'aquelles pera les quals els bons amadors de llibres tenen un lloch en els llurs armaris a cobert de profanes intervencions. (Encara, pera parar a temps qualsevol temeraria curiositat serà bo que'l bibliòfil insinuhi discretament que'l color groch de certes relligadures es un crit d'alerta pera les mans que l'etzar duría possiblement a pendre tal o qual llibre en lloch de tal o qual altre.)

Relligat si es possible ab vesta groga, y convenientment guardat, el nou llibret de que parlèm podrà figurar entre les peces d'alta curiositat dels bibliòfils... incondicionals. Emperò res més que l'afany de curiositat podrà obtenir-ne satisfacció, perque, dit sía sense eufemismes, si la creació original de LES FILLES DE LOTH se pot fins a cert punt recomanar per les excelencies de son estil y d'una

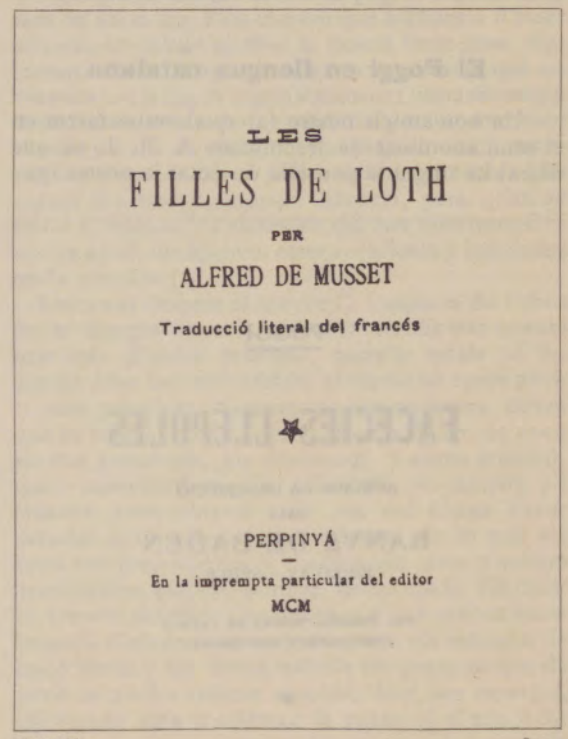
LES

FILLES DE LOTH

PER

ALFRED DE MUSSET

Traducció literal del francés

PERPINYÁ

En la imprempta particular del editor

MCM

85 × 130 8 pp.

versificació acuradíssima, l'anonim traductor català, cobejós únicament de la exactitut de son tresllat, ha vist evaporar-se aquelles qualitats, quedant-se tan sols als dits el fanch innoble de la inconfessable creació de l'A. de M.

Com es de rúbrica, el llibre no s'ha estampat aquí, sinó a *Perpinyà*, ni enguany, sinó ara fa *deu* anys, ni en cap imprempta coneguda, sinó en la *imprempta particular del editor*. Com es de rúbrica també, aquest llibre no s'ha venut, encara que algú l'hagi pogut comprar; ni's troba en poder de cap dels nostres amichs, ab tot y que la curta edició pogués esser ràpidament agotada. Anomalíes, tot plegat, perfectament explicables en aquestes produccions, condemnades sense procés als infernets dels bibliòfils... incondicionals.

Un llibre de Folk-lore català

Heusaquí una publicació d'aquelles qui formen època; un llibre aixís no s'improvisa, sinó qu'es obra de trevall persistent, de laboriosa preparació, d'aplicació sostinguda. L'home qui s'es dedicat durant vinticinch anys de la seva vida a aplegar observacions sobre observacions y ve que un día'ns les dóna reunides orgànicament com trassumpte de l'ànima del poble ab la qual s'ha compenetrat, bé

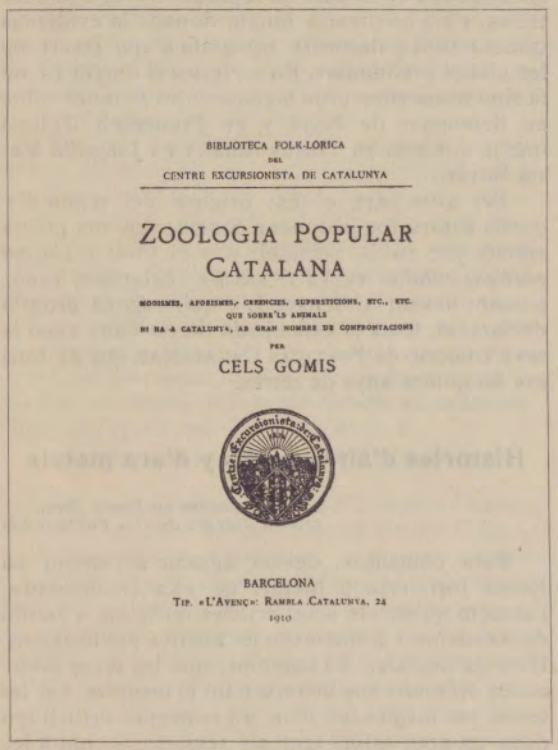
BIBLIOTECA FOLK-LÒRICA
DEL
CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA

ZOOLOGIA POPULAR CATALANA

MODISMES, AFORISMES, CREENCIES, SUPERSTICIONS, ETC., ETC.
QUE SOBRE'LS ANIMALS
HI HA A CATALUNYA, AB GRAN NOMBRE DE CONFRONTACIONS
PER
CELS GOMIS

BARCELONA
TIP. «L'AVENÇ»: RAMBLA CATALUNYA, 24
1910

140 × 195 492 pp.

pot dir-se que ha fet més pera'l bé d'aquest que no faría'l sociòlech qui, en pura teoría, arbitrés una fòrmula encaminada a assegurar-li la felicitat. Així es com el folk-lorista, posant de manifest l'entranya de la colectivitat estudiada, fa veure millor que ningú els vicis y les virtuts ab que han de comptar sempre'ls restauradors de patries, qui són, per ara y tant, els qui fan algún bé al poble, retornant-li una fe que cap falsa idolatría ha conseguit suplir. Pera'ls catalans no pot haver-hi altre ideal superior al de la nostra Catalunya: quan aquest concepte es tingut en menyspreu, el poble s'envileix; quan es posat ben amunt, els ulls s'aixequen pera esguardar-lo y'ls cors s'alcen a l'ensemps que'ls ulls.

Donchs bé, la ZOOLOGÍA POPULAR CATALANA d'en Cels Gomis, apareguda l'any passat, es el llibre qui'ns ha sugerides les consideracions apuntades. Se tracta d'una obra de recolector, feta ab seny y discreció altament recomanables: modismes, aforismes, creencies, supersticions que sobre'ls animals hi ha a Catalunya, formen en copiosa arreplega un material que fa pràcticament utilisable la sabia ordenació de que ha estat obgecte. Pera molts un folk-lorista es semblant a un drapayre qui té la missió de recullir-ho tot: emperò no n'es poch de diferenta la tasca del folk-lorista veritable qui, a un instint finissim d'artista ha de reunir els procediments que la ciencia y'l mètode poden sols procurar-li! (Tots sabèm còm difereix un magatzemista de trastos vells d'un conservador de museu arqueològich.) El senyor G. al ordenar la seva ZOOLOGÍA, ha distribuit en primer lloch els materials reunits, en sengles monografíes pera cada subgecte de la escala zoològica: l'*ase*, el *bou*, el *cavall*, etc. En segón lloch, y dins de cada tractat monogràfich, separa'ls *modismes*, els *aforismes*, les *cançonetes*, les *corrandes*, els *acudits*, les *rondalles*, les *tradicions*, etc., etc. Així classificades aquestes notes folk-lòriques, es facilissim, com hem dit, reportar-se al punt del llibre qui ha de respondre a una recerca determinada; y fins pera'l simple llegidor resulta interessant poder fer-se càrrech dels conceptes en que'l poble té quiscuna de les especies animals de qui's serveix o de qui's malfía.

Hi ha encara en el llibre un element qui n'augmenta considerablement la trascendencia: es aquest el coteig que'l senyor G. ha establert entre les seves trovalles folk-lòriques y'ls materials d'igual genre procedents d'altres paíssos. Al peu de cada plana del volúm, se troben, donchs, anotades les analogíes que'l folk-lore castellà, el francès, el llenguadocià, l'italià, etc , han ofert al colector català, resultant interessantísima aquesta juxtaposició d'abdós elements, qui ofereix ademés a l'home reflexiu abundants temes de meditació.

Y per últim, no es aquest solament un llibre útil als folk-loristes, sinó que també'l naturalista y'l filòlech han de trobar-hi quelcòm de llurs especialitats. Pera'ls primers, l'interès ja's comprèn, car a la fi's tracta d'una *Zoología*, hont se posen de manifest certes característiques de la vida dels animals, y llur manera d'esser en relació ab l'home, de que sols el poble ha pogut donar-se compte: es, com si diguessim, un estudi de zoología fet de cara a la realitat, sense les mistificacions inconscients de que són víctimes sovint els visitants de *tiergarten*. En quant a la filología, el llibre del senyor G. dóna la sinonimia entre'ls noms genèrich y específich de cada un dels animals considerats y les denominacions populars ab que són coneguts a Catalunya; tothòm sab que aquesta identificació no es sempre fàcil d'establir, essent això de gran interès pera contribuir a delimitar un día les parles dialectals de les encontrades catalanes. Ademés el llibre està ple de dites tòpiques, onomatopeyes, trans-

cripcions dels crits de les besties, etc., coses totes d'un alt valor pera'ls nostres estudis de filología.

Es aquest, en resúm, un llibre qui consagra definitivament entre nosaltres la missió del folklorisme científich; y mentres s'espera l'aparició dels tractadistes qui han d'aprofitar els treballs dels aplegadors pera ulteriors y més trascendents lucubracions, gaudim-nos de l'obra duta a terme per l'autor de la ZOOLOGÍA POPULAR CATALANA y no li regategèm el nostre aplaudiment; com tampoch al « Centre Excursionista de Catalunya », editor benemèrit de l'obra qui'ns ocupa, la qual encaixa admirablement dintre'l programa que ab tanta gloria y profit pera la nostra terra ve duent a terme sense descans la primera de les societats excursionistes d'Espanya.

Una nova publicació d'en Gabriel Llabrés

Malgrat portar el peu d'imprempta de l'any 1909, just ara, ben entrat el 1911, ha vista la llum pública la edició de las POÉTICAS CATALANAS D'EN BERENGUER DE NOYA Y FRANCESCH DE OLESA novament estampades per en Gabriel Llabrés y Quintana (Santander, imprempta « La Propaganda Católica »).

Lo únich realment estimable d'aquesta publicació es l'enlayrat concepte patriòtich qui l'ha impulsada. L'editor, quasi privat, per malaventura seva y de Catalunya, de la facultat de veure-hi, trevalla sens descans y ab tot el poder de ses migrades forces físiques en l'obra de restauració històrica a que ha vingut consagrant-se. Saludèm, donchs, a l'home de cor, a l'excelent fill de la terra catalana qui serva fidelitat à ses amors malgrat els anys y la distancia, y que, de tant en tant, ens envía mostra dels seus esforços y de la seva bona voluntat inagotable: l'exemple de perseverancia que posa devant dels nostres ulls, bé mereix el coral homenatge que desde aquest lloch ens complavèm en endreçar li.

Crítichs imparcials, no podèm per menys de dòldre-ns ab justicia de les detestables condicions materials en que se'ns presenta la edició de les POÉTICAS CATALANAS. Es impossible no retreure aquí una sentencia del qui fou exquisit reproductor de vells textes, en Mateu Obrador y Bennassar: « Res més oyós ni antipàtich, per un erudit de bon » tremp y per qualsevol lector prim de gust, que'l » veure estampat un antich text, ab les tares d'una » edició lletja, desgarbada y mal corretgida. Cada » signe o lletra fòra de lloch, cada frase o mot que » diu lo que no ha de dir, lo que no devía o no » podía dir en el manuscrit primer, es un gisch » estrident qu'esmussa, es una punyida al ull, casi » materialment dolorosa » (1). Donchs bé; si una publicació s'es feta may al món mereixedora de blasme en aytal sentit, cap poder humà sería capaç de regatejar la preeminencia a la qui'ns ocupa. El senyor Ll., en la impossibilitat segurament de tenir procura per sí meteix de la correcció de probes, ha degut valdre-s de qui no hi entenía prou o desconeixía l'idioma de la publicació: així les errades de tota mena apareixen desde les primeres planes en el nou llibre, lo qual pot dir-se que lleva autoritat a la edició. Podría aquesta esser absolutament fidel als originals en la part de reproducció dels antichs textes, y no ho creuría ningú, donada la evidencia d'inexactitut y desordre tipogràfich qui resurt de les planes preliminars. En aquestes el senyor Ll. no fa sinó transcriure prou malament les noticies sobre en Berenguer de Noya y en Francesch d'Olesa que ja donaren en Torres Amat y en Joaquím María Bover.

Per altra part, el text original del segón d'aquells autors, fou ja donat a coneixer en una pulcra edició, per en B. Schädel, sots el títol: « *Un art poétique catalan du XVIe siècle* » (Erlangen, 1906), passant devant al senyor Ll., qui, segons propria declaració, tenía ja estampada desde l'any 1896 la seva colecció de POÉTICAS CATALANAS, que'ns dóna ara ab quinze anys de retràs.

Histories d'altre temps y d'ara meteix

Pera'l senyor en Romà Jori, crítich literari de «La Publicidad»

Pera començar, devèm agrahir al senyor en Romà Jori, crítich literari de «La Publicidad», l'atenció qu'en els seus articles intitulats « Jardín de Academo » li mereixen les nostres publicacions. Hem de declarar, a l'ensemps, que les seves rahonades opinions ens mereixen tot el respecte, car les tenim per inspirades d'un alt concepte crítich qui dóna un gran valor, tant als seus elogis com a les seves censures, sempre rahonades y respectuoses.

Per lo meteix que tant respectèm les opinions del senyor J., es que voldríem aquí remarcar una torçada interpretació de dit senyor, a propòsit d'una publicació nostra; y això no pas ab esperit de polèmica, ni tan sols com a plany d'una petita mortificació d'amor propri. Res d'això! No més perque'ns dóna ocasió de justificar-nos als nostres propris ulls.

Deya l'article que publicà'l senyor J. en «La Publicidad» del día 29 de Setembre de l'any 1910, després de donar compte de l'aparició del volúm VII de les nostres HISTORIES D'ALTRE TEMPS:

« El recopilador de estos textos, señor M. y P., » en una pequeña nota preliminar, sin meditar » quizá sus palabras, al dar cuenta de haber pasado » el manuscrito de estas obras de la Biblioteca » Colombina de Sevilla á la nacional de París, » dice: *Tant meteix estarà millor a Paris de lo que » allà estava...* Queremos creer que el manuscrito

(1) Obrador, *La nostra Arqueología literaria*, pàg. 102.

» de Sevilla no estaba muy bien custodiado. ¡Y tan » mal como estaba cuando lo dejaron marchar! » Pero hubiéramos preferido que el señor M. y P. » se hubiera lamentado de que no se encontrase el » manuscrito en Barcelona, en lugar de expresar su » regocijo por hallarse — una cosa que nos perte- » nece — en las estanterías de la Biblioteca de » París. Con el criterio mantenido por el señor M. » y P. siempre nos encontraremos en un nivel de » inferioridad. »

Pera fundar la nostra justificació sians permès reportar aquí tot sencer el paragraf nostre, del qual el senyor R. J. extrèu els mots en el seu article subratllats. (Se troba aytal paragraf en l'esmentat volúm VII de *Histories d'altre temps*, a les planes V y VI de la nota preliminar.)

« No apareix esmentat aquest manuscrit» — diguerem, parlant del qui conté l'original de JACOB XALABÍN y de LA FILLA DEL EMPERADOR CONTASTÍ — « en el catàlech de l'Ochoa, per la sen- » zilla rahó de qu'en aquella època'l manuscrit » era encara, ab tota seguretat, proprietat de la » Biblioteca Colombina de Sevilla, de hont fou sus- » tret posteriorment; essent adquirit, en 1885, per » la Biblioteca Nacional, sa actual posseidora. » Tant meteix estarà millor a París de lo que allà » estava, si compta, com es de creure, ab conserva- » dors qui sapien més ben guardar-lo. »

Y no diguerem ni més ni menys que això.

Sabut es de tothòm que la Biblioteca Colombina de Sevilla fou formada per en Ferràn Colóm, fill del descubridor d'Amèrica. A la mort de don Ferràn, en 1539, la seva colecció en la qual figuraven els més hermosos llibres y'ls més preuats manuscrits espanyols, francesos, anglesos y neerlandesos adquirits per aquell en sos freqüents viatges, passà al poder del Capítol de la Catedral de Sevilla. Tots aquells tresors foren apilats dintre d'una dependencia de la Giralda, y ja ningú no se'n preocupà més, llevat de les arnes y de les rates. *En 1885, algunes de les més rares obres de la colecció arribaren per fortuna a París: havien servit pera omplir buyts en les caixes d'embalatge d'unes tapicerías comprades a Espanya per un aficionat.* Al menys, aquesta es la explicació que'ls francesos donen a la cosa; emperò lo cert es que la Colombina era estada de tots temps com un camp de batalla abandonat, hont el saqueig hi era cosa corrent sense que ningú's preocupés d'evitar-lo; tot lo qual queda ben per detall referit en algunes publicacions qui tracten de la famosa biblioteca de Colóm y de la seva deplorable dissort, les quals no tením ara a mà pera referir-nos-hi. A cambi d'aquestes publicacions de que no disposèm, podrà servir de reforç als nostres arguments lo que han dit, no fa molts anys, persones afectades com nosaltres meteixos per aquestes coses.

El Sr. R. Foulché-Delbosc, després de doldre-s, en la seva publicació de la *Historia de dos amantes* (Barcelona, 1907), de no haver pogut veure la edició primera d'aquesta obra (Salamanca, 1496) perduda de la Biblioteca Colombina hont se trobava, diu: « Pero basta citar esta librería para que » al punto surja en la mente el triste recuerdo de » saqueos tan reiterados como célebres, que han » convertido una de las mejores bibliotecas del » mundo en pobre panteón de tumbas profanadas. »

Els editors del *Recull de Textes Catalans Antichs*, al publicar en 1906 la meteixa historia de *La Filla de l'Emperador Contastí*, deyen: « Del » tresor bibliogràfich que recullí en Ferràn Colóm, » lo fill de l'immortal navegant genovès, formava » part l'únich MS. conegut d'aquesta noveleta. » Avans del pillatge que sofrí la Colombina en 1884, » aquest MS. constava de 95 fulls, avuy reduits » a 35... Quina obra notable y segurament digna » pariona d'aquestos bellíssims textes devía lle- » gir-se en los 60 folis desapareguts? No ho sabèm; » y planyem nos de la gran vergonya espanyola que » ha fet repetir a son historiador Mr. Harrisse les » paraules punyentes de Benvingut d'Imola. »

Deixant ara apart la qüestió del perill de perdua total que pera'ls tresors arqueològichs representen les biblioteques y museus mal custodiats, hi ha encara lloch a estudiar la cosa desde un altre punt de vista essencialment utilitari: Hónt estàn millor els llibres antichs, les obres d'art, els joyells històrichs, les peces úniques, els documents autèntichs qui són fites del procés evolutiu de la humanitat? En regla general, pot afirmar-se que tot això mereix estar allà hont sía més avinent l'estudiar-ho. Si un aristòcrata barceloní, com el senyor D., per exemple, té en son poder el manuscrit únich d'una crònica catalana que no deixa veure a ningú; si un senyor G. catedràtich de Çaragoça, guarda desde fa mitg segle un cançoner català del XIV, que priva d'estudiar al meteix Milà y Fontanals qui fa viatge exprés pera coneixer la preuada reliquia; y en cambi a París y a Londres sense dificultat són posats de manifest pera llur estudi els grandíssims tresors que posseheixen les biblioteques y'ls museus; ¿no es preferible això darrer, encara que'ls empleats de Londres y de París no parlin castellà o català, y calgui fer un viatge, sovint més còmode que'l de Çaragoça o de Sevilla, o que'l de Barcelona pera'ls qui no viuen aquí?

Un cas ocorregut de poch, y del qual podèm donar fe, permetrà a tothòm veure quin es l'estat real d'aquesta qüestió, prescindint de les consideracions patriòtiques ab ella relacionades. Desde fa tres anys o quatre, a París, com a les grans biblioteques del món, un servey fotogràfich especial proporciona als estudiosos qui no volen o no poden deixar llurs cases, els medis de tenir devant dels ulls els documents autèntichs de que freturen. Nosaltres possehím ja uns quants milers d'aytals probes fotogràfiques, fetes pel procediment de *blanch sobre ne-*

gre, qui'ns han costat molts menys diners que si haguessim degut anar a veure'ls originals allà hont aquests se troben. Donchs bé, aquest servey que'ls Pares Agustins de l'Escorial eren fins fa poch els únichs d'Espanya a tenir establert, a utilitat de les moltes persones qui necessiten posar a contribució aquella riquíssima biblioteca, no existeix a Madrid, ni, oficialment, en lloch més d'Espanya. Fa un any que, d'acort ab el nostre bon amich R. y C. de la Universitat de Barcelona, hem establert nosaltres aquí el servey de *fotocopia*, y, dit sía sense vanitat, ab prou satisfacció de molts erudits d'Espanya y de l'extranger qui han utilisada la pericia de l'amich R. y C. encarregant-li fotografíes de coses qui sols aquí's troben: l'Arxiu de la Corona d'Aragó, la Biblioteca Provincial y la de l'Institut d'Estudis Catalans, han vist funcionar ja varies vegades el nostre aparell fotogràfich.

Y ara ve la segona part de la historia: una entitat sabia molt respectable, de la nostra ciutat, qui s'ocupa actualment d'agençar una edició definitiva de les nostres grans cròniques, començant per la d'en Desclot, ha volgut, procedint ab mètode, procurar-se reproduccions fotogràfiques de tots els manuscrits antichs d'aquesta, y ha obtingut sense dificultat les que demanà a París, a Italia, etc., etc. Mes, heusaquí que a la Diòcessis de Ç. hi ha un Desclot interessantissim, ab el qual s'ha de comptar també pera una edició com la que's prepara: el nostre amich R. y C, per encàrrech de la entitat referida, prengué un día'l tren, ab l'aparell fotogràfich ben provehit de rodells de paper bromurat, y arribà a Ç. Primera contrarietat: el senyor A., de qui la biblioteca depèn, com sía que algún erudit hagués donat compte fa algún temps de la existencia en ella de certs documents relatius als jesuites, manà tancar la entrada a la mateixa a tothòm qui pretengués anar-hi a escorcollar papers. Com se comprèn, aytal ordre pogué esser bentost derogada enfront de les rahons que'l nostre amich hagué d'exposar al senyor A., el qual, dit sía en honor seu, sols hagué de doldre-s de que sovint alguns investigadors d'arxius se prestessin a fer obra partidista al donar a llum les llurs trovalles, perjudicant indirectament als estudiosos qui sols trevallen pera establir, ab l'estudi dels documents, la veritat històrica dels fets. Mes així y tot no pogué eixir el comissionat ab son obgecte: oberta la llibrería pera ell y la missió que'l duya, hagué de trobar-se ab que, havent-se degut renovar l'enrajolat de la biblioteca, ara de poch, cambiant-se provisionalment de lloch els llibres, fou aquesta tasca confiada als meteixos manobres y mestres-de-cases; els quals, llest el nou paviment, tornaren els llibres als armaris d'hont procedíen, alterant com se comprèn l'ordre de colocació en els prestatges y convertint allò en un galimatíes impossible. El Desclot no pogué esser trobat, y de segur que tardarà temps a poder-se veure.

Creyèm que'l bon amich senyor Jori no tindrà cap inconvenient en reconeixer *que també aquell Desclot hauría estat millor a París*. Y si algú dubta de la exactitut d'aquesta historia, pensi que podèm donar pera cada lletra inicial posada en la nostra narració un nom que ara hem cregut convenièn reservar-nos, ja que tampoch nosaltres volèm fer obra partidista.

Les llegendes de la Biblia de Sevilla

El senyor Moliné y Brasés ha fet fer un tiratge apart de LES LLEGENDES RIMADES DE LA BIBLIA DE SEVILLA que havía publicades en el Butlletí de la Reyal Academia de Bones Lletres.

135 X 205 61 pp.

Les llegendes de que's tracta són les « que's » troben a continuació de la Biblia rimada, atribui- » da a fra Romeu Sa Bruguera, que *encara* forma » part de la Biblioteca Colombina de Sevilla ». L'editor ha utilisades unes fotografíes d'aquell preuat original, y així ja està dit que la estampació d'aytal text ofereix totes les garantíes desitjables.

El pròleg, breu y substanciós, y un glosari al final del volúm, completen la publicació qui'ns ocupa. Ens abstenim d'analisar el fons de les LLEGENDES per entendre que sols podría fer-ho degudament qui s'emprengués l'estudi del conjunt de narracions provinents dels evangelis apòcrifs ab que conta la nostra literatura.

Fidel Giró, impressor.— Valencia, 233.— Barcelona
6 - 1911